

ГАННА КАНДРАЦЮК

ЦАРСКАЯ ТРЫЗНА

Праграмная рада Тыднёвіка „Ніва”
БЕЛАСТОК 2007

Праграмная рада Тыднёвіка „Ніва”
БЕЛАСТОК 2007

Рэдактар
Яўген Вапа

Карэктура
Віталь Луба

Тэхнічная рэдакцыя
Адам Паўлоўскі

Малюнкі
Міраслаў Здрайкоўскі

Zrealizowano dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

ISBN 978-83-925904-1-5

Druk: Offset Print, ul. Broniewskiego 14, Białystok

ЗМЕСТ

Чырвоная амяла	5
Дзірка ў неба	10
Замольванне каўтуна	15
Грыляванне з Чортам	20
Час райскага пеўня	26
На поўным люзе	32
Горкі шакалад	36
Чорная хустка	41
Бардак у Е.	46
За дурную бабу!	50
Гадзіннік на ліпе	55
Ваўняны капітал	60
Каб ты пайшла без сарочкі!	65
Тое-сёе пра плаванне!	70
Фотамадэль без капелюша	75
Самагонка і частушкі	80
Залатое кальцо	86
Помста дзеда	91
Апошні сон Палашкі	95
Царская трывна	100
Наплываў на возера гарэлкі	105

Чырвоная амяла

Тое, што зараз дзеецца, не расскажаш. Сёння пілавалі на могілках сосны. Я пабегла і прашу плачучы, каб змілаваліся. А яны крычаць і яшчэ бензапілкай на мяне махаюць. Бо як пілуюць на могілках, то выпіваюць многа. Коля Гаўрылкаў казаў, што ён сам буталь дзінатуры выпіў. Ды і ўсё такі баяўся. А цяпер кажа, што руку адняло. Добра яму. Людзі іх прасілі, малілі. А яны хіба падкуплены — тыя нашы пажарнікі. Казалі, — ім мусова, такі прыказ згары.

Гэта фрагмент ліста знямоглай пенсіянеркі Тамары, які ў пачатку сакавіка прыйшоў у рэдакцыю. Мяне асабліва ўстрывожыў апошні фрагмент.

„Дуб і сасну пасадзілі яшчэ мой дзед, дуб на памятку па

прадзеду, сасну — па бабцы. Пасля, як памерлі ў нас блізняты, мой муж пасадзіў арабінку. На памятку такую, што людзі былі. І бывала, калі не прыйду на іх магілку, ці то зімой, ці то летам, заўсёды на тую арабінку два верабейчыкі прыляжаць. Пасядаюць і дружна чырыкаюць як браты. Я плакала і думала, што са сваімі дзеткамі размаўляю”.

* * *

Трэба паразмаўляць з мясцовай фігурай, шэфам пажарнага дэпо, галоўным прыбіральшчыкам могільніка.

Мірон Дзік хутка пераходзіць на ты. Дзядзька сядзіць ля сваёй безгустоўнай хаты, абложанай ружовым сайдынгам і трэх хрэн. Можа таму, што з вачэй капаюць слёзы, не выглядае грозна.

— Няма цяпер вялікай работы, — прызнаецца з нейкім сумам. — Раз толькі да невялічкага пажару выязджалі. Траву адзін ёлуп падпаліў...

— А чаму такія прыгожыя сосны выразалі?

— Бо шкодзілі. І голі толькі на помнікі падалі, смяцілі. А што зрабілі з драўнінай? Парубалі, парэзалі, гожанька паскладалі ў гаражы ў бацечкі. Хоча прадасць, хоча спаліць — хай сам вырашае.

— То, можа, — кідаю прапанову, — яшчэ амялу з царкоўных ліп паскідайце, пошасць такая. Дрэвы ў вачах сохнуць.

— Ой ты дурная! — папракае мяне Дзік. — Людзі скажуць, што ў нас ужо другой работы няма. Скінеш ім амялу, то тады прымусяць роў чысціць.

Сапраўды, апошняя задача горшая за пажар трапічнага лесу. У раскіслых пасля зімы канавах ля дарогі на могільнік валяецца смецце з усяго свету: бутэлькі з-пад кока-колы, красоўкі маркі „Адзідас”, шына ад „Taёты”, кучы гадкіх памперсаў...

* * *

У наваколлі Н. усе дрэвы апанавала амяла, нават ліпы ля царквы, што калісьці лічылі святымі.

— Каб я меў іх гады і такі воз як нашы пажарнікі, — маўрыць уголас царкоўны стараста Сеня Кот, — то ўсю тую зе-

ляпуху, значыць, амялу каталікам прадаў бы. Якім цудам? Пад Каляды. Толькі ў Варшаву трэба ехаць. Там разбяруць, калі скажаш, што тавар прыехаў з Белавежскай пушчы.

Пра высечку дрэў на могілках Кот не хоча гаварыць.

— То такая справа, — жаліцца, — чалавек думае і не ведае як думачы. Ідзе пра пашану для продкаў. Яны навучалі, каб з могілак нічога дадому не прыносіць. А цяпер то і „блазэры” ў пакоях робяць, — махае рукой дзед і пытае: — Мусіць у нішто не вераць?

— Памятаю, як наша баба прыказвала: не бяры ні пылінкі з магілы, бо нябожчык прысніцца, — падтрымлівае мужа Яўдося. Бабка цвёрда трymaeцца Вялікага посту і наракае ўголас, што няма чым добрым пачаставаць госця.

— У каструлі толькі боршч з бэткамі ды таўканіца з цыбулькай. Ці не паганьбуцеце такой простай ежай?

— То ж і я свойскай гадоўлі, — кажу ўзрушаная прапановай.

Мне крыху сорамна. Раней бабуля спытала: а чаму ты ў чырвоных нагавіцах? Грэх, каб у час Вялікага посту хадзіць у чырвоным.

Сама Яўдося ў чорнай хустцы і цёмным адзенні. На Усечнчу апране жывую хустку, зялёную ў чырвоныя ружы. Каб свята сярод будняў і посту вылучыць і радасць людзям абвясціць.

Сядзім за сталом пасярэдзіне хаты. Гаспадыня прыгадвае яшчэ адну гісторыю.

— Здарылася гэта пры Гітлеры. Уначы была бура і пярун ударыў у дуб на магіле Уліты Пятрушкавай. Свяякі пабаяліся драўніну за плот выносіць. Пазбіrali ўсе трэскі і сцяблінкі. Зрэзалі параненае дрэва і закапалі на могілках пад муром. Каб не валялася і не страшыла. Адны ведзьмары з могілак драўніну выносілі, — кажа сцішаным голасам, — каб пасля людзям і жывёле пашкодзіць.

* * *

На плябаніі доўга не адчыняюць дзвярэй.

— *Księdza nie ma w domu*, — заяўляе фарбаваная бландзіна

з размаляванымі на чырвоны колер ногцямі. Але я паспяваю зазірнуць на кухню. На стале смажаная каўбаска з цыбулінай.

Тэлевіzar грыміць на ўвесь дом.

— Брэнда, сціхні! — лаецца гаспадыня на сучку, якая злосна брэша ў мой бок. Пэўна хocha перадзяўкаць тэлевіzar. Тут мне пашанцавала. Вось уяўляю, што замест пакаёвай Брэнды кідаецца на мяне воўк Арнольд. Сабарнішча цікуе каля расчыненых ушыркі дзвярэй гаража з новым джыпам і парэзанымі ды гожанька паскладанымі соснамі з могілак.

— Я пачакаю, — кажу і выходжу на веранду-ганак. Сярод смецця і туфляў з выкрыўленымі абцасамі валяюцца пакеты са старымі нумарамі падляшска-ўкраінскага часопіса „Між Бугом і Нарвою”. Часопісы, быццам снапкі, павязаны шнурком для снапавязалкі.

— У чым справа, што так насядаеце? — нервуецца жанчына з чырвонымі кіпцямі. У вачах матушкі агрэсія. У паветры аж кіпіць ад яе злосці.

— Ідзе пра тыя дрэвы з могільніка, — кажу з мірам.

— Тут няма ніякай для вас сенсацыі, — крычыць. — Зарат паліцью выклічу.

* * *

Каля ўваходнай брамы на могілкі — звалка смецця. Сярод аблезлых пластмасавых ружаў і макаў, гнілой лістоты і фольгавых мяшэчкаў валяецца стары драўляны крыж. На ім яшчэ таблічка з прозвішчам пакойніка. Імя і прозвішча — як у майго хроснага бацькі. Думаю пра яго, ён жа яшчэ малады чалавек. А можа захварэў — трэба пазваніць...

Каля капліцы палохае мяне праніzlівы голас крука. Гляджу пад ногі і толькі цяпер бачу, што стаю над бруднай лужынай. Тоўстая гразь падплыла пад сцяну векавой капліцы, завершанай яшчэ уніяцкім крыжам з месячыкам. „Што тут за ліха? — думаю. — Ніколі яшчэ не бачыла тут гразі”. Асцярожна абыходжу балота. Нейкі неўтایмаваны боль залівае грудзі. Кідаюся да выхаду, але нешта не адпускае мяне з гэтага месца. Замест у брамку патраплю на магілу чалавека з прозвішчам майго хроснага бацькі. Навокал бялеюць пянь-

кі ад ссечаных дрэў. Лічу і не веру — семнаццаць голых пянькоў. На вока — за сто гадоў ім было. Няма гонкіх соснаў і ліп, якія яшчэ нядаўна размаўлялі з небам. На зямлі, быщам слёзы, валяюцца свежыя калючкі з засохлымі кроплямі жывіцы. Паветра зноў напаўняе лямант крука. Здаецца — чую яго скаргу: „Нас зарубалі! Нас зарубалі!” Вяртаюся на той сметнік. Асцярожна бяру крыж і нясу яго, каб закапаць на могілках. Дапамагае мне незнёмы дзядзька, які высякае вербалоз у старым квартале.

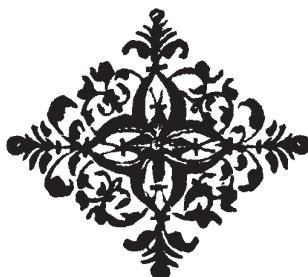
* * *

Пра бацечку ў Н. гавораць са спачуваннем. Ён — ахвяра алкагольнага запою. Пра матушку — наадварот. Хоць яна таксама ахвяра канзумерызму, але тут гэта прэстыжнасць. Дзень у дзень жанчына сядзе ў свой джып і прэ наведваць усе навакольныя супермаркеты. Каля хаты куча непатрэбчыны. Ведаю ўжо хто запаскудзіў роў.

— I я з-за іх ненажэртасці ахвяра, — кажа Тамара. — Усё жыццё марыла, што як памру, то каб пад арэшынай мяне пахавалі. Вясной там пралескі і ландышы. Летам — халадок. Салавей прыляціць, спявае. А так з-за іх палітыкі прыйдзецаца век на сонцы пячыся.

— То ж ты ў рай пойдэш! — наводзіць жартоўны тон дзядзька Сеня.

Зайздрошчу ім іхняга ўяўнага раю з лясным пейзажам. Са свойскімі соснамі, бярозкамі, дубамі, арабінакамі, верабейчыкамі...

Дзірка ў неба

На месцы старой хаткі Макаркавай Гапкі асталася глыбокая яма. Без раслін і жыцця, як на пустыні. Сярод шэрай патрэсканай гліны валяеца дзіравы чобат. Ля паваленага, гнілага плота бачу прыладу з часоў сярэдневякоўя — драўляны гарпун. У заваленай студні плавае мёртвы пацук.

— Каго так шукаем, га? — як з-пад зямлі на забытым панадворку з'яўляеца аброслы асобень. Страшнавата, калі падыходзіць бліжэй.

— Я таго... — чамусьці займае мне мову, — я-я фатаграфую...

Мой фотааб'ектыў накіроўваеца ў бок сухога дуба, на якім пачэплены стужкі, ручнікі і ўсякія чарадзейныя латкі.

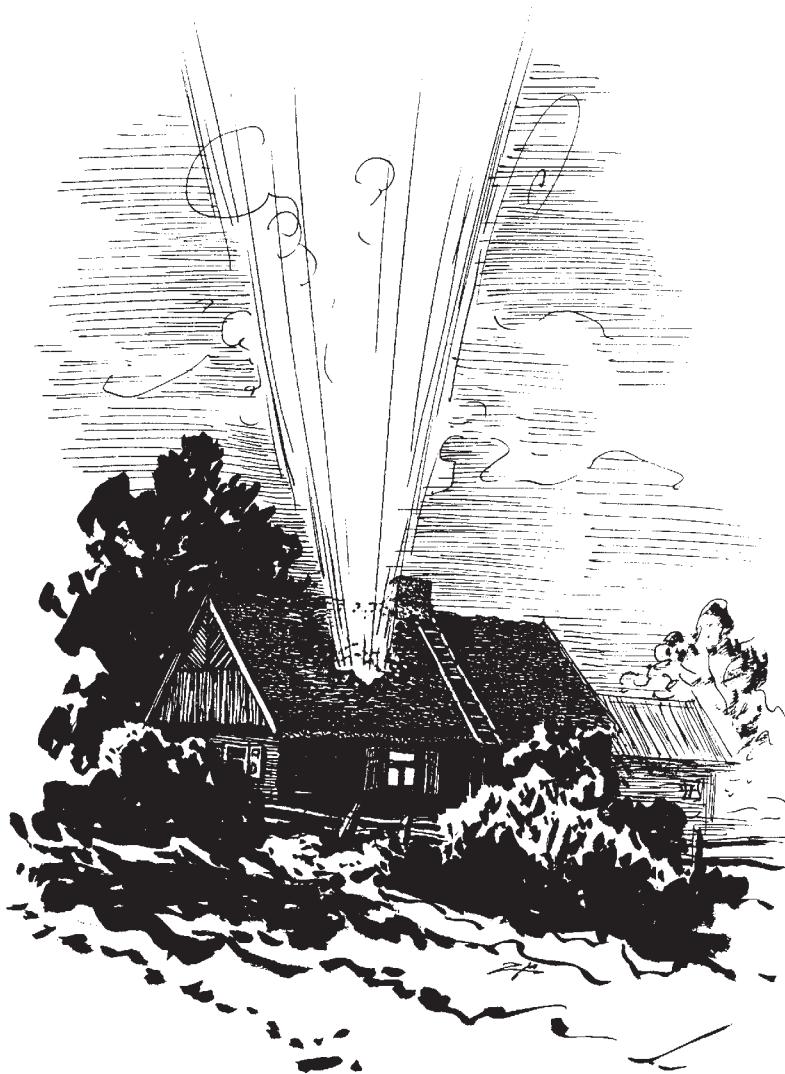
— Гэта прыватная тэрыторыя, — асцерагае мяне незнамец, а я адчуваю як нейкая сіла вырывае мне фотаапарат з рук.

* * *

Генік Макаркаў, той аброслы асобень, першы заводзіць гутарку. Кажа, што любіць дзяўчат, якія яшчэ ўмеюць гаваіцыца па-свойму.

— Прабачце, што такі элегантны, — жартуе са свайго ня-свежага выгляду. — Тры дні як з хаты не выходзіў.

Пасля з гонарам пакажа сваю гаспадарку: гэта мой кот, гэта мой ровар, гэта мая крапіва. Сярод буйной крапівы, якая расплодзілася на панадворку, выглядае яшчэ матацыкл „Ява”,

сапсаваны ад дваццаці гадоў.

— Няма мне для каго старацца, — быццам на апраўданне кідае кавалер.

Сапраўды, ахвота выбівацца ў людзі даўно пакінула Геніка. Больш цягнё ў бок лесу. Праз чарапіцу ягонай мураванкі прабіваецца бяроза, якая вырасла ў запушчаным пакоі. Хлявы і стадолу Генік парубаў на дровы і спаліў у печцы ў час калядных маразоў.

— Сястра ў Беласток забраць мяне хацела, — кажа сцішана, — намаўляла, каб качагарам уладкаваўся. Каб новае жыццё завёў. А не як той дзікун па руінах бадзяўся.

Геніку наплываць на тыя гарадскія падвалы:

— У мяне хоць чыстае паветра ёсць!

Пра яду не клапоціцца. Два разы ў тыдзень давозяць яму корм з сацыяльнай дапамогі.

* * *

Неахайнасць, абыякавасць да сябе самога ў Геніка падазроняя. Гэта маскіроўка. Хоць сам ён клянецца і божыцца, што не ведае чараў, усе ў Н. ведаюць адно. Менавіта, што ён нешта ведае. У бары „Амазонка” далі яму мянушку Кашпіроўскі.

— А як дакранецца да галавы, то ток па спіне ідзе, — кажа барменка Алька. І раіць, каб не патраціць розуму ў яго прысутнасці. — Бо то такі балдун, што... о-го-го!

Генік — унук Гапкі Макаркавай.

— Калі ў каровы малако прападзе, або калі конь знаровіцца, то да яго з усяго свету едуць за парадай, — кажа ўдава Любка. Пад бязмежнасцю ўсяго свету падразумявае яна сваю парафію, у якой пяць вёсак.

— А ёсць у Н. хоць адзін конь?

— Ёсць! Конь і кабыла, — чую ў адказ. У яго мянушка як у трактара — Урсус, а ў яе як у дзяўчыны — Баська. Калі ідзе пра іншую жывёлу, у аздараўленні якой спецыяліст Генік Макаркаў, дык у Н. зусім няма на яго паслугі заказаў. У хатках, дзе дажываюць самотныя ўдовы, адны каты (пахрышчаныя імёнамі герояў тэлесерыялаў). Час ад часу трапіцца авечка

або курка з пеўнем. Лясная жывёла і тая абмінае шырокім кругам іх няшчасную вёску. Быццам веяла тут чарамі. Недахоп шкоды ад дзікоў і аленяў успрымаюць у Н. як чарговае няшчасце, якое застаўляе наракаць:

— Бо і страхоўкі ад гміны не выцягнеш.

* * *

Ніякія знакі на небе і на зямлі не прадказвалі нараджэння такога Геніка. На Гапку, ягоную бабулю, ніхто не звяртаў увагі — яна замаўляла боль і немач як усе жанчыны з Н. Жыццё Геніка таксама не вылучалася і не адставала ад іншых. Будучы падшпаркам, з сакавіка па лістапад басанож ганяўся па брукаванай вулачцы, пасвіў кароў і авечак. Пасля путаўся, як усе маладзёны, на вясковых забавах. Хоць найстарэйшыя жанчыны, ведалі... Генік не быў звычайны. Ён нарадзіўся як блізнюк, а гэта гарантавала метафізічны поспех.

— Будзе тое! Яшчэ тое будзе! — шапталі з надзеяй старожылкі.

Адзін знак праявіўся ўжо ў маленстве, хоць мала хто ведаў старыя прызнакі. Калі ў трох месяцах пасля нараджэння памёр раптоўна яго брат-блізнюк, уся падараваная сіла перайшла на адну галаву, значыць, на Геніка. Не дарма хлапец вучыўся на адных пяцёрках. Гэта таксама быў доказ: ён ведаў больш, чым другі! Смяяўся з забабонаў і з замоваў бабулі, якая час ад часу ўпамінала духаў, расказвала пра малако кароў, якое забралі зайдросныя вочы.

Генік закончыў ліцэй і збіраўся паступаць у вучылішча. Марыў стаць адвакатам і, як бабка, дапамагаць людзям.

* * *

Пра моц Гапкі Макаркавай даведаліся адно ў дзень яе смерці. Раней, як мы сказалі, яе магічныя практикі тут лічылі звычайнай штодзёншчынай. Справа ўтым, што Гапка вельмі цяжка памірала. Што не рабілі, каб выправіць яе ў лепшы свет. Спачатку маліліся, а як малітвы не дапамагалі, то паклікалі найперш свайго святара. Пасля прывезлі бацечку з Т. Дарэмна. Гапка ляжала на прыпеку і выла як ваўчыца. На

шчасце ўдава Любка прыгадала стары спосаб. Трэба было вырваць дзіру ў страсе хаты. Першая спроба ледзь не закончылася смерцю самага адважнейшага выканануць. Калі падвыпіўшы Уладзік Максімкаў ускараскаўся на дах, яго раптам ірванула і нейкая сіла грымнула аб зямлю. Мужчына ляжаў без дыху на зямлі і здавалася, што капец яму тут будзе. Каб вярнуць малойца жыццю і мнагадзетнай сямейцы, яго доўга шыкалі-калыхалі ў саматканай радзюжцы пад шэпат замовы бабы Палашкі. Пасля паспрабаваў яшчэ ўзлезці на дах баявіты пажарнік Слава Касцюк. Яго таксама не дапусціла — як мовяць пра таемнае кіраванне ў Н. Адкрыць дзіру ў даху ўдалося аднаму Геніку, які быццам кот ускараскаўся на дах і без ніякіх перашкод выдзер патрэбную шчыліну.

Гапка Макаркава супакоілася і прызвала да сябе ўнука. Зараз адна яна ведала што рабіць, каб аблегчыць сваю смерць. Хоць не хацела такой долі свайму спадкаемцу. Бачыла яго свет, дзе людзі валяліся бы тыя свінні на чатырох нагах. Словам — ніякага прэстыжу і гонару ад лёсу не атрымае яе ўнучак. Але справы пайшлі незалежна ад іх волі. Будучы адват сам стаў на калені ля смяротнай пасцелі і папрасіўся:

— Я ўжо гатовы, бабко.

Гапка доўга шаптала на вуха ўнуку. Памерла яшчэ ў той самы вечар. Усю ноч, як клянунца ў Н., вылі ваўкі ў пушчы.

Замольванне каўтуна

Tолік Дрозд, хоць не спявак і не танцор, ледзь не кіпнуў з-за беларускіх песенъ...

— І яшчэ я нецалаваны, — рэкламуе сябе 43-гадовы халасцяк.

Хоць... зноў закаханы.

І як кожны іншы раз — закаханы без толку!

* * *

Толік — ціхі, нясмелы хлапец, аднак, умее загнучы на кожную акалічнасць анекдот. Нават пра сваё бесталковое кахранне.

— Ці ведаеш, як разводзіліся муж з жонкай?

— ?

— Значыць, так. Справа вядзеца ў бельскім судзе. Пытаяюць абвінавачанага мужа ці праўда гэта, што збіваў сваю жонку столкам.

— А, як жа! — прызнаеца чалавек.

— Значыць, як... збівалі вы кабету столкам?

Муж разглянуўся наўкол, усюды бачыць здіўленыя твары, ды кажа: „Каб біё без толку, то забіё бы!”

Сам Дрозд ніколі не паднёс бы руку на сваю жонку.

— Яна ў мяне як пані сядзела б. Сам бы ўправіўся, сам пасяёў, змалаціў. Нават пірог умею ў духоўцы спячы. Ад будучай жонкі патрабую аднаго: каб у нядзелю разам у царкву пайшла, пастаяла...

* * *

У Н., дзе самотна гаруе Толік, няма прыкладных сужэнстваў.

Возьмем яго суседа Уладзіка Максімкавага. Ажаніўся з малодшай на адзінаццаць гадоў. Змайстраваў ёй пяцёра дзетак. Усе як грыбочки ды на татулю падобныя. А ён — усё злосны. Як пачне каханую кругом хаты ганяць. Вызывае ад усякіх к... Дакарае, нібыта іх нехта чужы нарабіў.

Толік ведае навошта тыя кругі вакол хаты. Звычайна, пасля дзевяці месяцаў ад авантуры ў Максімкавых новы сынок нараджаецца.

— У апошні час яны супакоіліся, — Толік Дрозд раскажа цяпер пра цуд, які адбыўся ў іх мясціне:

— У Ірэнкі, — так завуць жонку Уладзіка, — ад гэтага секавання каўтун звіўся. Настроілі бабы ў Пасынкі падацца. Да такога добра га бацекі, што ўсе хваробы замольвае. Ну і паехала яна не еўшы, як да споведзі. Бацека памаліўся і адправіў дахаты. Каб яшчэ раз з мужам вярнулася. Уладзік спачатку бараніўся, паўтараў, што гэта бабскія выдумкі. То мы ўсе, хто сядзей у бары „Амазонка”, давай на яго сварыцца, угаворваць: „Што ты, ёлупэ, зробіш, як коўтун бабі голову зжэрэ? Хто соплякі коло носа твоёй вошобойні ўтіраті становэ?” І ўгаварылі. Спакаваў той свой азадак у „малюха” і рад не рад паехаў у тыя Пасынкі. Бацека накрычаў, што ў такія забабоны верыць. І загадаў, каб у хаце сам узяў нажніцы і абрэзаў каўтун супрузе. І дапамагло. І як тут у цуд не паверыць, — захапляеца Дрозд. — Цэлую Піліпаўку ў згодзе Уладзік і Ірэнка вытрымалі і не падзерліся.

* * *

У Толіка прасторная мураванка і пятнаццаць гектараў. У рубрыцы прафесія напісаў „канявод”, бо ў ягоным хляве

стаіць конь сакольскай пароды (мянушка Урсус). Ёсьць яшчэ пяць трусоў і кот.

Гаспадарка не надта цікавіць Дразда. Нават папераў на еўрасаюзнную кампенсацыю не запоўніў.

— I так усё лопне! — махае рукой. Лепш раскажа, як музыка яго ў пушчу на згубу цягнула.

— Як то на згубу? — не кемлю.

Ёзіку трэба многа часу, каб адкрыцца на сваю гісторыю...

Данусю пабачыў у сястры на імянінах у Беластоку. Файна па-свойму з ім размаўляла. Як анёлак які. Раз нават да танца яго выцягнула. Толіку зблыталіся тады крокі, бо ўяўляў, што ўжо ў хмарках з Данусяй лунае. I таму нешчаслівы. Бо як спадабаецца дзяўчына, то найчасцей настаўніца альбо лекарка трапляеца. Дануся — навуковы супрацоўнік, што ў яго выпадку яшчэ горш.

— А я дурань без школы. О-го, каб цяпер вярнуць маладыя гады...

У Дразда — так прынамсі яму здаецца — былі перспектывы. Маці паўтарала, каб ішоў на бацечку, бацька бачыў сына ў мундзіры афіцэра. Ён сам не ведаў, куды кінуцца, дык астаўся на гаспадарцы. А цяпер мусіць сам гараваць з канём.

— Чаму не пазваніў Данусі і не сказаў пра сваё каханне?

— Бо каліс ужо спарыўся. Тады быў закаханы ў Галінку. Таксама сяброўку сястры. Таксама выкшталцоную. Прыйехаў да сястры і прызнаўся ў сваім шчасці:

— Куды ты пхаешся! — накрычала сястрыца...

* * *

Пасля імянінаў у Беластоку Толіку зашумела-загудзела ў галаве. Яшчэ да канца не выцверазеў, а тут сон сніцца. Нібыта ён гоніцца на чырвоным „Аўдзі” між гор і далінаў. На адным павароце, у чыстым полі, Дануся з рукзачком стаіць. З распушчанымі белымі валасамі, як у анёла. Махае ручкай яму, каб спыніцца...

Толік затармазіў тады так, што ажно дым пайшоў. Прачнуўся і ўжо... не заснуў. Да белага рання думаў пра Данусю. Калі на золку ў Максімкавых завыў сабака, Толік падумаў: „Гатоў памерці з-за яе”.

Раніцай, калі выводзіў на пашу Урсуса, пачуў музыку, якая звінела з боку пушчы.

— Каб ты ведала, як прыгожа ігралі там нашы беларускія песні, — Толік жмурыць вочы: успамін ліпеньскага кайфу яшчэ сёння захапляе і палохает. Чуўся таксама голас Данусі: „Хадзі, каҳаны, са мной, пагуляем...” Добра, што Толік сказаў тады „Отчэ наш”, то і вярнуўся жывым дадому. Ну, але і тут не было спакою. У хаце таксама панавала музыка. Цяпер іграў „Н.Р.М.” (усе кампакт-дыскі гурту, якія Толік выпісаў па Інтэрнэце з Вільні, стаялі на паліцы).

— А тут чую як у майі коміні „Паветраны шар” хлопцы ўрэжуць.

Спачатку смяяўся, падспеўваў. Яшчэ памятае, як зваліўся на падлогу, качаўся і смяяўся. А пасля, о пррабач Божанька, выў разам з сабакам Максімкавых. Но як жа не выць? Замест спеву Лявона Вольскага ліўся голас Данусі, якая, прыспеўваючы „Падымі мяне па-над зямллёю”, дамагалася з ім танчыць. Ён падымаецца танчыць, а тут нейкая сіла бах! — кідае аб зямлю. Дрозд урэзаўся аб чыгун з бульбай, што стаяў на пліце і распаласаваў свае чорныя бровы.

* * *

Толік не памятае ўсяго, што цягам трох дзён і начэй тварылася ў яго хаце. Не памятае колькі туртоў і ансамбляў выступіла ў яго на памосце. Раз сярод спевакоў пабачыў прывід свайго кахрання. Пасля яна вылецела праз акно, ускочыла на Урсуса і клікала да сябе: „Хадзі, хадзі да мяне!” Аголеная, без нічога. Музыка таксама тады памянялася. Замест „Н.Р.М.” ігралі нейкія негры. Нібыта джаз — нібыта блюз. Пасля замлатаў агрэсіўны метал. У Данусі зрабіліся жоўтыя зубы. Яе анёльскія валасы цяпер сталі чырвонымі, у каўтунах.

— Адыдзі нячыстая сіла! — паўтараў напалоханы Дрозд.

Толік прыгадаў як нябожчыца маці баранілася перад д'ябальствам. Схапіў у рукі Біблію і прыціснуў яе да сэрца. Нейкі дэман вырываў з рук Святое Пісанне. У коміне енchyў ураган. Што было пасля, не ведае. Не ведае якім чынам дачакаў раницы, давалокся да свайго „малюха”, каб трапіць да дзедашаптуна. Як праз імглу прыгадваецца адна дэталь. Ззаду ў „малюху” вішчала Дануся, каб ехаць у другі бок, на Галякову Шую, значыць, у пушчу...

Не ў памяці хутар шаптуна, дзе той яго замаўляў і крапіў водой, зачэрпнутай з трох крыніц у Чысты Чацвер. Толік здолеў апрытомнечы толькі пасля трох гадзін. Шаптун загадаў асвяціць хату, машыну. Прыйтым недаверліва круціў галавой:

— Гэта вецер, — сказаў і дабраславіў у дарогу.

Калі Дрозд вяртаўся ў Н., адчуў бурлыканне ў жываце. Страйнік, пасля трох дзён, дамагаўся яды. Толіку захацелася таўканіцы з халадцом. Яго мара была цалкам рэальнай і лёгкай у здзяйсненні. Зварышы і добра перакусіўши, ён ізноў пачуў як падспеўвае нейкі беларускі гурт. Але ўжо інакш, соладка:

— Быццам „Каласкі” з Беластокі.

Тут успомніў, што ў зваротнай дарозе з хутара шаптуна ў машыне пераліваліся яшчэ ўсялякія галасы. Найбольш красамоўна даняла да жывога яго матуля-нябожчыца:

— Ты, дурню, з хлява Урсуса на пашу выведзі, а то конь з голаду здохне.

Грыляванне з Чортам

Было ўжо пасля поўначы, калі за Лешкам Снапом прыперлася жонка:

— А, ты, такі-сякі! — заверашчала замест прывітання. — Першыя пеёні ўжо праспявалі, а ты ўсё рыла заліваеш!

І без цырымоніі, пры людзях зафасоліла суджанаму па му хаедах.

Сноп куляю ўзарваўся з-за грыля і ўжо імкнуўся, каб на халцы грымнуць у зубы. Але ў пару выкруцілі яму лапы і трымалі як арыштанта:

— Супакойся, браток, — угаварвалі застольнікі, — а то рэпутацыю нам у свеце сапсуеш.

— А ja olał рэпутацыю! — роў Лешак. — Лепш трymайце мяне, бо заб’ю тую малпу!

* * *

Трымаць знерваванага Снапа не было патрэбы. Нінка — так завуць тэмпераментную жонку — калі пачула замежнае гергетанне, супакоілася і сама пайшла. Памятае толькі як элегантны немец падняў на прывітанне капялюш і выскаліў снежна-белыя зубы ды ветліва прывітаўся:

— Гутэн абэнд, фраў Сноп!

І хоць у народзе кажуць, што ў чорта зубы жоўтыя, у Н. жыва напалохаліся. Раптам ля грыля запанавала ціш, быццам на могілках.

— Пайшоў дахаты! — загадаў сам сабе дрыжачым голасам ужо паспакайнелы Лешак. Не чакаючы аглаблёвай чаркі, першы стрэліў у бок панадворка. За ім падняліся іншыя.

— Рана ў Гайнаўку за бензінам трэба з'ездзіць, — зманіў на хаду Генік Макаркаў. Ніхто не смяяўся з хлусні, якую ў іншы момант прынялі б за хворы жарт. Кожны ведаў, што Генікаў матацыкл маркі „Ява” стаіць папсаваны ў крапіве ўжо дваццаць гадоў.

— Мне таксама трэба... — Уладзік Максімкаў нават не сіліўся, каб прыдумаць што яму трэба. Словам — раптам усе заспяшаліся. Ніхто не ведае ці госці сядзелі ля грыля да світанку. Раніцай па іх прастылі сляды і невядома было ў які бок яны падаліся. Бо прыехалі — маецца на гэта доказ — ад боку Бельска. У Т. пра дарогу пыталіся. На шчасце аўтахтоны, пакуль паказалі добры кірунак, самі дакладна разведаліся:

— А вам то да како трэба?

Пасля, калі пачулі знаёмае прозвішча, пацікавіліся:

— А ў якой справе? А доўга там будзеце?

* * *

У Н. час ад часу — Еўропа. Вось і зараз прыляцеў сюды нямецкі этнограф Сэбастыян Кац. Нібыта з-за адной легенды. Раней, у кніжцы прускага падарожніка Г. Гофмана ён настрapiў на расказ пра фурмана і д'ябла. Легенда запісаная ў пачатку XIX стагоддзя якраз у Н. Нячысцік, што зацікавіла наўкоўца, меў выгляд нямецкага элеганціка. У яго гладкі дзявочы твар. Хоць змахваў на худога, важыў аж пяцьсот кілаграмаў. Найчасцей валачыўся па дарогах адвячоркам. Калі дарогай ехаў фурман, прыгажун прыкідваўся студэнтам і прасіўся на воз. Язда аднак не атрымоўвалася. Звычайна прыступаў конь і — бі яго, забі — стаяў як укопаны. Гофман запісаў яшчэ хаўтурны абрад, бо якраз у час запісу зышоў сам расказчык. Дзеду было больш за сто гадоў і ён скончыўся ад старасці. У запісках чытаем, што Мікіта і сам не ведаў

колькі яму гадоў. Тое, што пражыў больш за сотню, удалося вызначыць па фактах. Напрыклад, калі на Москву ішоў Напалеон, апавядальнік быў ужо жанаты і паспей махнуць двое дзяцей. Значыць, у 1812 годзе было яму недзе 20-25 гадоў. Прафесар Кац салідна падрыхтаваўся на сустрэчу недакончанай легендзе. Яшчэ да падарожжа праверыў па Інтэрнэце ўсе жывыя прозвішчы жыхароў Н. Калі ў спіску пабачыў прозвішча Сноп (гістарычнага апавядальніка звалі Мікіта Сноп), паездка ў прыпушчансскую глыбінку так яго апантала, што не давала дыхаць.

„Штосьці яшчэ там ёсць, — думаў Кац, — нейкі магніт там яшчэ прыхаваны”.

* * *

Лешак Сноп, хоць сам не ведаў, таксама кагосьці выглядаў. Ужо другі тыдзень ад рання да поўначы выседжваў пры бары „Амазонка”. Так і зараз у час трыццаціградуснай жары рассеўся з кампаніяй у цяньку пад ліпай, сто метраў ад бара. Пасярэдзіне, замест стала, дыміць грыль, на якім сквірчэлі курыныя крыльцы ў пікантнай абсыпцы. Апошнія смакоцці зафундавала ўдава Шурка С.

— Гэты немец важнейшы чым сто другіх, — задаў тон на свойска-падляшскай гаворцы маладзен'кі перакладчык. — Ён вялікі этнограф і прафесар. У яго дасягненні...

— Калі ён такі важны, — падхапіў слова Генік Макаркаў, — то хай нам піва ставіць! И на сцішанай ноце правучыў Адрыяна: — А ты, сярун, не дзяўкай! Думаеш, што этнографаў тут не бачылі? Нас нават шведы прыязджалі фатаграфаваць.

— Я ж... не таго, — пачаў апраўдвацца перакладчык. Ён пацкадаваў, што адазваўся па-свойму. Заўсёды, калі ў беларускай вёсцы адзываўся на мове аўтахтонаў, яго ўспрымалі як свайго, значыць — без цырымоніі.

— Такая шчырасць карысная адным шпіёнам, — падумаў для сябе Адрыян. Хоць праўда тут такая: хлапец хваляваўся за супляменнікаў. Баяўся, каб не падумалі пра іх як пра дзікуноў і задрыпанцаў. Цяпер таксама адразу выняў свой капшалёк.

— У вас праблема? — пацікавіўся прафесар Кац.

— Не-не! — зманіў Адрыян. — Хлопцы прапануюць выпіць за ваша здароўе. І павалокся ў бар па скрынку піва.

* * *

Але пакуль да легенды, этнограф пашчыраваў на ніве наукоўых доследаў. Ён сфатаграфаваў ключ і засаўку ў дзвярах дома ўдавы Шуркі С. Сама ўдава была здзіўлена, што ў яе такая старажытная штуковіна. Ключ аздабляла парка жураўлёў, павернутых да сябе дзюбкамі.

— Гэта моцны эратычны знак, — аўтарытэтна адзначыў Кац, — ім памячалі прадметы, каб выклікаць пад дах страснае каханне.

— Адкуль ён усё ведае? — пачуўся голас за спіной (следам вучонага ішла кампанія па грыляванні).

Далей, на панадворку ўдавы вучоны сфатаграфаваў журавель ля калодзежа і паласатыя палавікі свойскай вытворчасці. Апошняе рукадзелле шмат патраціла ад сваёй прыгожасці, тканіна чыпела на плоце ад лістапада мінулага года. Праўда, згаданыя дзеянні былі толькі ўступам да асноўнай часткі праграмы. Толькі пад поўнач пайшлі казкі пра д'яблую. Каб раскрыцца мясцовым, перакладчык, зноў на свой кошт, зафундаваў скрынку піва.

— А са мною было такое, — адазваўся нарэшце падвыпіўшы Сноп. — Мой аповед будзе пра такога аднаго студэнта, якога я сам калісьці на сваім „малюху” з Нарвы падвозіў.

Ужо першы сказ ашаламіў Каца. Нашчадак гістарчынга Снапа паўтарыў гісторыю, слова ў слова, за сваім прапрапрадзедам Мікітам. Змяніліся адно тэхнічныя навінкі: каня з жалезным возам замяніў фіацік-„малюх”. У другім сказе апавядальнік падагнаў гадзіннік гісторы:

— Гэта было тады, калі Польшчай стаў кіраваць Валэнса і дурны Яшка падпаліў лес (у гістарычным запісе ішло так: гэта было ў той год, калі Напалеон ішоў на Москву і француз падпаліў Белавежскую пушчу).

— Oh, Mein Got! — затрапятаўся ад страсці этнограф. — Гэта ж жывы пераказ пакаленняў. Мабыць, пачатак патанае

дзесьці ў сівой даўніне. Паралельна з перакладам сучаснага расказу Кац дэкламаваў у думках запіс Гофмана. Уся гісторыя ішла адной дарогай і ў адзін бок. Чорт з'явіўся дзесьці ў сярэдзіне лесу. Абодва Снапы спачатку падумалі пра незнаёмца — студэнт-падарожнік. І самі запрасілі нячысціка на свой транспарт. Элегант у капелюшы сядзеў моўчкі на задній сядушцы. Пасля, калі ў возе запахла серай і ў першым выпадку ў капаўся конь, а ў другім фіацік, абодва вазакі запатрабавалі ад свайго пасажыра сказаць малітву „Ойча наш”. У адзін і той жа самы момант аповеду нячыстая сіла завіравала і прапала са свістам...

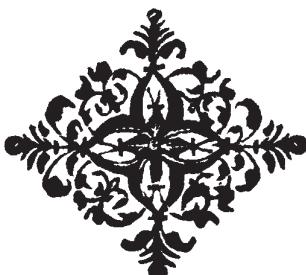
Сноп ўжо хацеў запытаць вуснамі перакладчка пра цану старых машын у Нямечыне, але якраз у той момант наляицея яго шлюбная Нінка з кулакамі. Бізнес пайшоў з дымам, быццам той падабраны ў лесе нячысцік.

* * *

Тры тыдні пазней на адрес Ніны Сноп пісьманосец прывалок пасылку з Нямечыны. У пакеце знаходзілася газета з фотарэпартажам з Н. і баксёрскія рукавіцы для адрасаткі:

— Мадам Сноп, — пісаў на картачцы прафесар Кац, — я ўражаны вашай ваяўнічасцю! Такой як вы амазонкі я яшчэ не сустрэў. Дзякую вам!

У Н. ніколі не даведаліся, за што Нінцы падзякаваў прафесар. Так ці інакш Нінка кінула дурнога Лешака. У бары „Амazonка” кажуць, што чорт занёс яе ў Нямечыну.

Час райскага пеўня

Было такое! — чырванее Антоша Круп. Гісторыя гэтая дурненькая. Добра разумее гэта сам герой. Пра здарэнне распавяддае выключона ў п'яным відзе.

Злосныя языкі бачаць тут яшчэ выяўленне варажэння з удзелам курэй і пеўня.

Увесь цырк разыграўся напярэдадні кітайскага Года Пеўня, значыць, у магічны дзень, такі як наша Гагатуха (Шчодры вечар).

— Пожывэм, побачым! — уздыхае Антон Круп. — Будэ відно...

* * *

Яшчэ нядаўна Антоша Круп карыстаўся заслужанай славай першага Казановы і Дон Жуана ў Н. і нават у парафії. Прыйтым яго любімым заняткам, апроч эратычных заваёваў, была і застаецца гадоўля курэй. Ён гадзінамі мог выседжваць ля акна і скрыта любавацца сваімі курачкамі і пеўнем. Антошка ў пэўным сэнсе паўтараў рытуал продкаў. Яго прабабка Параска ніколі адкрыта і шчыра не дазволіла зірнуць на сямейнае хараство, а ў хвіліны захаплення, каб не пашкодзіць, шаптала сама сабе закляцце тыпу: „Соль та-

бе, Парасачка, у вочы!” Бабка баялася сваіх чараў, якія час ад часу дзейнічалі на яе шкоду. Антоша не раскідаўся соллю, хоць заўзята чытаў магічныя часопісы тыпу „Зоркі казуць” ды звычайную парнуху. Апошній не адводзіў увагі і замест упрыгожваць ёю сцэны, як старыя кавалеры ў Н., кідаў у сметніцу. Там валялася разам з лучынай і паленамі падрыхтаванымі для падпалкі.

Вось і ў вілею Года Пеўня Антоша Круп сядзеў ля акна з кубкам кавы „Сідо” і хваляваўся за лёс планеты. Карацей, чытаў апошні нумар „Варожкі” пра апакаліпсіс і жахлівае цунамі ў Тайландзе.

— Ку-ка-рэ-ку! — запеў неяк дзіка Прыблуда.

Антоша зірнуў на сваіх курэй, заўсміхаўся і зноў акунуўся ў катастрафічную літаратуру.

Кукарэканне паўтарылася.

Пасля гадзіны кудахтання, кукарэкання і запявання, якое Антошу напамінала чамусьці музыку рэп, гаспадар прыкметні ў наступнае. Насупраць сябе стаялі пеўнікі Юха з Прыблудам і змагаліся... Не біліся і не дзяўбліся, а толькі кукарэкалі — хто галасней! Усяму, вядома, прыглядаліся куры, якія трымаліся на бяспечнай адлегласці і кудахталі. Быццам публіка на tryбуне.

— Нейкая аранжавая рэвалюцыя ў мяне на панадворку?

— падумаў Круп.

Ад уражання заходзіў туды-сюды па сваёй прасторнай кухні. Змаганне на кукарэканне, здалося яму, трываць будзе без канца. Сам Круп, не ведаць калі, стаў балельшчыкам матча. І так як яго куры перажывалаў чым гэта ўсё скончыцца.

На здзіў перамог Прыблуда. Райскі пеўнік, які з'явіўся неўядома адкуль і навошта ў адзін летні вечар. Чорны конь турніру, значыць, чырвоны певень Юха, з самавітым як вяргнія грэбенем, прыняў да ведама свой пройгрыш. Пабег за кацубнік, а пасля цалкам пррапаў...

Антоша Круп пашкадаваў ветэрана, хоць яшчэ больш сябе, паколькі не паспеў зарубаць Юху і згатаваць смачны булён.

* * *

Два тыдні пазней ноччу ў старой хаце Касцюкоў зноў аб'явіўся д'ябал. Нячысцік жыве там з 13 студзеня 1972 года. Тады менавіта мясцовая кавалерка, за намовай чароўнай паненкі Ані Касцюк, наладзіла ў Гагатуху спірытычны сеанс. Моладзі пашанцавала выклікаць здань, з якой сям'я змагаецца ўжо трыццаць трэ гады. Д'ябал, як вядома, не спіць.

Час ад часу закрадаецца ў новую хату і вычварае фокусы. То зжарэ бульбу з каструлі, то разалье ваду з вядра на дываны, то раскіне пер' е па чыстым пакоі і мэблі. Што не рабілі Касцюкі, куды не падаваліся за дапамогай, няма спосабу. Не дапамагаюць чарадзейныя замовы, ні бацечка са свяцонай вадой, ні партрэт Сталіна, які пакойная бабуля Прузына выразала з падручніка беларускай мовы ад 1952 года. Павесіла яго на покуці, накрыўшы рытуальна грэшную выцінанку іконкай святога Юр'я Пераможцы. Памагло.

Яшчэ летам 1972 г. Касцюкі запісаліся ў партыю, атрымалі беззваротны крэдыт ды мігам пабудавалі белую мураванку. А злыдзень упадабаў сабе больш традыцыйную архітэктуру; як кажуць, жыве сабе як пан у старой хатцы. Ніхто да-кладна не ведае як маюцца яго справы — на ўсякі выпадак людзі з бояззю жагнаюцца, калі пераходзяць побач хутара-сядзібы Касцюкоў, вядомай ужо ў народзе як Чортай Хвост.

Вось, у першы дзень Года Пеўніка, Слава Касцюк, як штодзённа, пайшоў у старую хатку, каб зачарпнуць асыпку для быка. Нягледзячы на гады сужыцця з нячысцікам, Слава баяўся абіваць парогі старой хаткі. Цяпер таксама дзеля адваті ён мармытаў пад носам песню: „Ты мяне над крыніцаю...”

Касцюк насыпаў з каробкі асыпкі і ўжо пераступаў парог, як раптам... грук! Ён азірнуўся і... здранцевеў. Са старога коміна вылазіў чырвоны певень, з грэбенем як вяргіня. Кажуць, нібыта Слава прастаяў на адным месцы да вечара.

* * *

Нашы крытыкі ўсё брэшуць, быццам у „Нівы” няма контакту з народам. Калі ласка, зараз расскажу пра мой пакутны контакт з глыбінкай, канкрэтна з жыхарамі Н.

25 лютага г.г. у дзве гадзіны ночы разбудзіў мяне назойлівы званок тэлефона.

— У нас чорт з коміна вылупіўся! — пайнфармаваў п’янень-кім голасам мой сімпатычны герой Толік Дрозд. Пасля яго ў трубку балбатаў п’яны Антоша Круп і даказваў, што Толік мае заёба, таму мне неабходна прыехаць на месца здарэння і пачуць усю гісторыю з першай руکі. Значыць, з яго вуснаў.

— А мы ўжэ тут прышикуемся! — дадаў неяк сардэчна.

Спачатку гісторыю з д'яблам я палічыла жартам і пэўнай зайдзрасцю з-за медыйнай славы, якая прыліпла да Толіка пасля публікацыі ў „Ніве” апавядання пад загалоўкам „Замольванне каўтуна”.

З Антонам Крупам немагчыма было згаварыцца. Ён усё спяваў, або расказваў гісторыі аб прадажным сексе. Хваліўся як пакарыстаецца першымі еўрасаўзнымі датацыямі:

— Усе грошы з маладзенькімі прастытуткамі прагуляю...

Хоць яго аповеды мяне смяшылі, Толік Дрозд знэрваваўся, палічыўшы, што слова Крупа мяне абражаютць. Пасля пачалася перастрэлка на слова і тузаніна. Балбатуну-эрата-ману заламалі рукі і вывелі з бара „Амазонка”.

— Хаме, нэ будзеш зневажаць пані рэдактар, — знэрваваўся Толік.

* * *

Вернемся аднак да нашай гісторыі з райскім пеўнікам...

Хто ведае, як склаўся б лёс Славы Касцюка, каб не адна трагедыя. Вось у першы дзень Года Пеўня, дакладна 9 лютага ў 17 гадзін 52 хвіліны загарэлася клуня ўдавы Шуркі С. Тут трэба адзначыць, што Касцюк першы ў акрузе пажарнік-добраахвотнік. Вось і цяпер з пазіцыі слупа выбіў яго роў пажарнай сірэны, якой доўга чакала змрочная часць душы кавалера. Слава з'явіўся раней чым Арлянская пажарная каманда. Праўда, злыя языкі даказваюць, што арлянскія пажарнікі прыехалі апошнімі не з-за лянаты і бязладдзя, а толькі з-за палітыкі войта, які пазачыняў на трыв ключы пажарныя машыны. Хлопцы і дзяўчатаы (там працуе таксама жаночая каманда) пакуль рушылі ў бой, мусілі сякерамі узламаць дзвёры дэпо. Ніхто не ведаў пра здарэнне ў старой хатцы Касцюкоў (сутыкненне фактаў наступіць 25 лютага, у дзве гадзіны ночы, перад згаданым ужо тэлефонам-запрашэннем!), але тады той Слава быў на вачах усіх, відочным як той пажар з дваццаці кіламетраў. І вядома, на языках. Шырокая публіка, што ўміг з'ехала на машынах з усёй гміны, шантала, што ў Касцюка ўступіў сам чорт. Ён першы кінуўся ў агонь і як кот скакаў па сценах, па

вышках, па ентках. Выгружаў з занятай агнём клуні старыя цапы, хамуты, капанькі...

І хоць старой ўдавінай стадолкі не ўдалося адратаваць, Славік быў узнагароджаны. Пасля пажару часта заходзіў шматраваць маззю свежа апараманы руکі ў гасцінную хатку пацярпейшай гаспадыні. Як даказваюць зайдросныя языкі, чулівая ўдава і па сённяшні дзень займаецца лекаваннем нашага героя.

Паводле іншых, збылося тое, што паказалі на панадворку пеўні. Яшчэ да пажару, значыць, да апошняга дня кітайскага Года Малпы, Шурка найахвотней лекавала Антошку Крупа, а раней многа-многа іншых данжуанаў.

* * *

Тут інфармацыя з апошняй хвіліны: калі ўчора я зноў наведала Н., выў вечер і падаў снег. Антоша Круп ішоў усёй шырынёй вуліцы ў расхрыстанай фуфайцы, без шапкі і шаліка ды ваўкаўскайна заводзіў: „Белым снегооо...” Між песнямі ён балбатаў пра канец свету і пра першую інвестыцыю за ёўрасаузныя залатоўкі:

— Куплю пісталет і заб'ю к...!

Цяпер у Н. не спяць па начах і гадаюць каго менавіта заб'е Антошка. Адны кажуць, што найперш расправіцца з подлым сапернікам, другія — што з нявернай ўдавой. Генік Макар-каў, найбольшы тут аналітык, мяркуе, што ўсё скончыцца мірна, як у Кіеве. Праўда, у Крупа ўжо няма шанцаў на рэнейшую славу Дон Жуана, і таму ён дрыгае як недацяпаны певень.

У Геніка жалезныя аргументы. Вось, неўзабаве Слава Касцюк, атрымае на рукі найбольшую кампенсацыю да гектара з Еўрасауз. Не то, што ў яго найбольшая колькасць зямлі — не. Дадатковыя грошы Брусьель налічыць за цяжкія ўмовы гаспадарання на хутары „Чортаў Хвост”!

На поўным люзе

Bалік Дрозд не баіцца ні смерці, ні пекла.
— Што ўсім — тое і мне, — кажа.
— Ну так, — бяру хрысціянскую ноту, — а як прымусяць у пекле вазіць дзень і нач смалу ў бочцы? (Сёння ў царкве бацюшка страшыў алкаголікаў пеклам).

Валік на момант загарае.
— А, то ў пекле, — кажа гледзячы ў неакрэслены пункт,
— буду мець якуюсь работу!

Папраўдзе работы ў Дразда хоць адбаўляй. Найперш яму трэба ачуняць пасля адзінаццацідзённага запою.

Нічога, што на іржышчы гніе салома, а ў хляўку, дзе стаіць кабыла Бася, заваліўся дах.

— Прабач, што я непабрыты, — сароміцца кавалер, — а то як той воўк аброс.

* * *

Напачатку ў Н. мяне ледзь не раз'ехаў п'яны трактарыст.
Сёння, 11 верасня. Свята „Головосека” — так у народзе на Гайнаўшчыне завуць дзень Усячэння Галавы святога Іаана

Хрысціцеля. У царкве памінаюць памерлых, а ў апошнія гады моляцца яшчэ за ахвяр тэарызму 11 верасня 2001 года ў Нью-Йорку.

— То такое вялікае свята, што нават яблык нельга сарваць, — кажа маці Валіка. — Калісь, бывала, усе ў гэты дзень шчыра пасцілі.

Бабулі сорамна за маладых. Вось у Чабуткоў уключылі на ўсю моц магнітрафон і скачуць быццам чэрці перад хмарамі. У такі дзень. Мусіць, на пагібель, ці як?!

Ды яшчэ быццам падкуплены, усёй шырынёй вуліцы, значыць, ад плота да плота, едзе на ровары паўпрытомны халасцяк Слава. Зваліўся перад фортачкай, ледзь устаў ды патрапіў у браму.

— О-го-го! — балюча моршчыць бровы бабуля. Зараз у Касцюкоў бананза пачнеца.

— Якая яшчэ бананза?

— Найперш падзяруцца сын з маці, пасля ён будзе вешацца, а яна бегчы за ім і вішчаць на ўсю ваколіцу...

Калі ў Касцюковых праз божую ноч вешаюцца і вішчаць, у Чабуткоў рагочуць і як на злосць падкручваюць магнітрафон.

* * *

Папярэднюю ноч таксама не спалі. Пасля другіх пеўняў пачалі брахаць сабакі. Раніцай — гвалт! Бо ў Максімкавых ваўкі з'елі цялушку. На пасавым, дзвесце метраў за вёскай. Ідзе гаспадыня раніцай, а там адны ногі і галава валяюцца.

— А ў Макаўцы то каня ўвінцілі!

— А хто такія?

— Ну, ваўкі.

Гляджу на павалены Валікаў хлеў і ўжо ўяўляю як ваўкі раздзіраюць ягоную кабылку Баську з капытамі.

— А ці сусед у вас хоць не злосны? — мяняю тэму.

— А каб ён здох! — хвалюеца старэча. — Бачыце, як у нас бяда — то ў яго вяселле. Цешыцца, калі ў чалавека нага падвінецца. Не здзіўляюся. З панадворка дзеда Ахрэма далятае агрэсіўная, як з пекла, балбатня. Пенсіянер ад гадоў співаецца дэннатуратам і дзеля забавы збівае жонку. Сёння таксама

бедная кабецина сядзіць у акне і непрытомным зрокам узі-раецца на вуліцу.

— Сядзіць так і чаруе, — хвалюеца маці Валіка. Паводле апошняй, гэта суседка штось зрабіла яе сыну. Бо чаму такі вялышы і бязглузды зрабіўся. Людзі пальцам тыцкаюць, смя-юцца, што розум адпіў. Ці не чары тут вінаватыя?

— О, то і яны чарамі займаюцца?

— Няма дня, каб чагось заклятага за наш плот не штурнулі.

Ахрэм, паводле маёй субяседніцы, усіх ведзьмароў ужо аб'-ездзіў. І ўсё дзеля адной мэты — каб род Драздоў са свету звесці. Ён сам не хаваецца са сваім намерам і часта грозіць словамі: „Я табе так зраблю, што кіпнеш...”

У балбатуна-дэнатуршчыка няма прыбытку ад магіі. Надварот. Здзічэлы сад апанавала зараза. Ды экс-крымінальнік Колька Дзындзык пазычыў бензапілку і прадаў яе за літр спірту ў Галяковай-Шы.

— Паліцыя і тая перастала намі цікавіцца, — наракае Валік. — Асталіся мы на поўным „люзі”!

* * *

Валік таксама співаецца дэнатуратам. Каб хутчэй кепнуць.

— Як добра, што я нежанаты, — кажа без упэўненасці. Пасля праз некалькі хвілін задумваецца над горкім лёсам сваёй уяўнай жонкі і такіх жа дзетак. — Як бы, напрыклад, сказаў: „Тату, дайце на цукеркі?” А я без граша... То што мне рабіць? Ісці красці? О — не! Лепш не жаніцца! Ці ў школу клічуць... А ў мяне добрых чаравікаў няма.

Валік уяўляе як павінен паводзіць сябе сапраўдны бацька школьніка.

— Я б пад’ехаў пад школу на якой „Таёце”, пад гальштукам, каб не думалі што апошні...

Кантраст паміж марамі і рэальным жыццём Валіка — як між аазісам і пустыняй. Замест „Таёты” ў халасцяка-земля-роба паабіваны рускі ровар „Украіна”. Не туфлі на нагах, а чобаты-гумоўцы. Залоены шведрык ніяк не нагадвае пінжака. Няма пярэдніх зубоў. Валік не думае пра пратэз.

— Няма ў мяне за што ўставіць зубы, — бядуе з прывыч-

кі, бо пратэз належацца яму дарма. Ну — не зусім дарма. Яго матуля рэгулярна плаціць страхоўку, адлічаючы грашакі са сваёй мізэрнай сельскагаспадарчай пенсіі.

— Ну, ты надумайся, — умаўлюя кавалера, — хлапец без зубоў — як дуб без жалудоў!

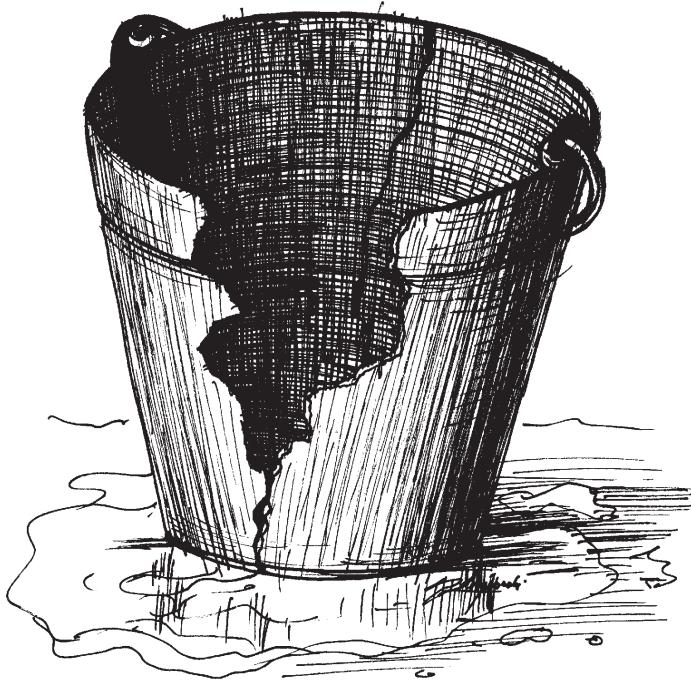
— Як няма за што ў Гайнайку з'ездіць, — пачынае ад пачатку Дрозд.

* * *

Сядзім яшчэ дзве гадзіны на лавачцы. Навокал мёртвая цішыня, якую час ад часу рэжа агрэсіўны мат з Ахрэмавага панадворка. Да лавачкі, быццам да кампаніі на бяседу, падышодзіць чырвоная кабыла Баська. Толік зрываеца на ногі і абдымае яе шыю.

— Адна яна мяне разумее, — кажа з горкім жalem.

Баська іржыць задаволена, махае галавой.

Горкі шакалад

Xоць Цімоху больш за дзевяноста, як смала ліпне да жанчын.

— Такі жэшкі да баб, — смяюцца ў Н. і між словамі адчуваецца зайдрасць.

Раз у месяц, у дзень, калі пісьманосец прыносіць пенсію, Цімох апранае чыстую кашулю і шкарпэткі, надзывае спартовы капялюш (да фуфайкі і фільцаў-гумоўцаў), па дарозе бярэ ў магазіне шакалад і — як кажуць у Н. — ідзе ў школу.

* * *

Як разнюхаць у так далікатнай справе? Тэлефаную знаёмай.

— Прыязджай пад канец месяца, — запрашае Галя. — Дзед тады пры грашах, то або быдлуе, або ў бары выпівае...

Чамусьці ахоплівае мяне пераляк. У той парафіі людзі мруць як мухі. За апошняі трэсіяцы трывіцаць чалавек пахавалі. Могілкі бы той кар'ер разрытыя. Знаёная заліваецца смехам:

— Чорт яго не возме!

Хоць у Н. вядзе асфальтавая дарога, цяжка дабрацца сю-
ды на грамадскім транспарце. Іду яшчэ пешшу тры кіламет-
ры, збоку цямнее сцяна пушчы. На замерзлай азіміне пас-
віцца статак кароў, які здалёк здаецца мне лясной звярынай,
хіба зубрамі.

У Н. святліца закрытая. На дзвярах жалезны замок.

— Каб не тая рэнта, то нам бы капітуляцыя была, — прызнаецца Галія. Галія ад трох гадоў пенсіянерка. Лячылася ў Харошчы. Жыве са старой мамай-багамолкай.

— Найгорш, што культуры бракуе, — наракае гаспадыня паміж кавай і пернічкамі-дэліцыямі. Якраз у тэлебачанні ідзе перадача пра імпрэсіянізм, то Галія сумуе па вялікім свеце і прыгожых мужчынах. Пра тутэйшых гаворыць пагардліва:

— Засталіся такія, що град не дабіў!

* * *

— Ваш сусед Славік цалкам файнны хлопец, — кажу ўголас. Галіна мама, багамолка, хапаецца за галаву.

— Лепш сабе камень на шыю прывязаць і ўтапіцца, як за

такога замуж ісці. Як падап’е, бывала, маці навокал хаты з ся-
керай ганяў, каб рэнту на выпіўку аддавала. Аж сканала ад
страху.

Славік сёння цвярозы і вельмі рады, што напішам пра яго
ў нашай газете.

— То многа ад кабеты залежыць, — тлумачыць Славік,
стары кавалер і непаўнацэнны музыкант. Як па забавах іг-
раў, то дзяяўчаты самі прасіліся. Апранаўся для іх модна, кож-
ны дзень чысціў зубы. І выпіваў з толкам — так, каб не ва-
ляцца абасцаным. І цяпер Славік не наракае.

— Як якая ўдава трапіцца, то што — выганіш? Прыйдзе
з гарэліцай, глядзіць як анёл. Прыйтуліць, пашкадуе. То як за-
гарэю дык і абярну не думаючы.

Славік толькі ў тэлевізары мае „разрыўку”. Сексуальная
проблема проста вые ў хаце недаваранага музыканта. Сце-
ны абклееныя парнаграфічнымі плакатамі, на падлозе валя-
еца гармонік, у кутку гітара з парванымі струнамі. На палі-
цы здымкі былых нарачоных. Разам і беларуска-басаўскі
спеўнік „Гарыць вогнішча”. Славік ведае ўсе беларускія пес-
ні. І каб не кідаць слоў на вецер, бярэ гармонік і як салавей
заводзіць ужо амаль народную „Беларусачку”.

— А ў цябе ж сядзела адна з Гродна, — дапікае Славіку Га-
ля. — Каця, ці як там ёй было?

Каб у латарэі выйграў, — марыць уголас музыкант, — то б
і сёння сядзела...

Кацін успамін коле Славіку ў сэрца, яго чырвоны нос ро-
біцца фіялкавым.

— Ай, паскуды, — папракае нас гарманіст і земляроб з му-
су. — Вы лепш бы мне паперы „да уніі” дапамаглі запоў-
ніць.

* * *

Пасядзенкі ў Славіка гэта частка нашага маршруту. Пасля
пятай кавы ідзем дыхнуць паветрам, што на практицы аба-
значае: спяшым у піўны бар „Амазонка”. У Н. лепш не хадзіць у бар самотным жанчынам.

— Цімох нашу прадаўшчыцу атакуе, — смяецца Галія. —

Стане за прылаўкам і цмокчा, абсуслены. А яна — што можа? Хіба што анучай па зубах час ад часу такога лясне.

— То зубы яшчэ мае?

— Э, э... — папраўляецца Галя, — пратэз, значыцца.

У „Амазонцы” на ўсю катушку грыміць тэлевізар. Да абрускоў ліпне пасуда.

— Цімох быў, але пайшоў... хіба да Шуркі, — думае ўголос рыжавалосая барменка Алька. — Нічога тут не дабіўся.

Кліентаў дзесяці вымела. Толькі Уладзік Максімкаў храпе за столікам. На зямлі валяеца згорнутая настольніца і нельга яе падняць, бо кліент прытаптаў абрусок чобатам.

— А як да мяне Цімох залящаўся? — хіхікае барменка. — Купіў шакалад „Мільку” і паўтараў, што прыгажэйшай за мяне ў жыщі не бачыў. З культуркай. Раз толькі прасіў, каб поткі дала. „Сто злоты, — кажа, — заплачу”. То я яму: „Дзядзьку, а можа вам пазваніць па якую з секссервісу?” На гэта Цімох плюніў з агідай: „Мне, каб кабета свойскай гадоўлі была, без пудры”.

* * *

Славік нагамі і рукамі хоча ўлезці ў мой рэпартаж. Пайшлі да Цімоха! Ну... нібыта да яго ўнука Роміка.

— Нібыта, — камбінуе спявак, — спытаем, ці ўжо паперы „дауніі” запоўніў?

— Кава ці гарбата? — вітае нас крыху напалоханы Ромік.

— А то же соś mospiejszego? (У Н. пры незнаёмых часам гавораць па-польску).

— Чаму не, — ахвотна згадзіўся наш гід.

— А дзе дзядуля? — цікавіцца Галя.

— Быдлуе! — адрэзывае злосна ўнучак. Ён сам стары кавалер, глядзіць чамусыці на гадзіннік з зязулькай. — Можа заўтра, а можа за тыдзень вернецца. Аж усё прап’е. Ну, усёй пенсіі не бярэ, пакідае палову ў хаце. Бо што не прагуляе, то ўкрадуць.

Цімоша жыве з сям’ёй сына. Пакойчык свой мае. У блуд пайшоў, як сам пасля скажа, з мусу, калі памерла міная Уляна.

— Чалавек без жонкі як змалочаны сноп, нічога няварты. Ляжыць дзені і нач, марудзіць... Ні есці, ні спаць, нічога не хоча.

У сям'і Цімоха ўсе гарачыя да мілавання (Галія прыводзіць прыклады), папракаюць аднак толькі старажыла.

— Цягаецца як у васемнаццаць гадоў! Замест каробкі ды кошыкі каля печкі плесці, — скардзіцца сын Цімоха, таксама пенсіянер.

* * *

У канцы сустракаем Шурку С., удаву-алкагалічку. Шурка патрапіла ў лапы нячыстага пасля смерці свайго Мішы. Муж пакінуў яе ў сорак пяць гадоў і ўжо дванаццаць гадоў Шура адна гаротная на свеце. Адзіны сын, радасць і ўся надзея, з'ехаў у Амерыку, дачка ў Бельгіі сядзіць. Добрую работу мае, прыбірае ў дохтара. Часам унучак пазвоніць або сто долараў бабулі дашле.

У кухні ўдавіцы выбітае акно. Дзірка заткнутая бруднай падушкай. На падлозе, якая ад бруду падобная на ток, валиюцца пер'е і косці. Шурка таксама напамінае вядзьмарку, хоць на яе далікатным абліччы бачны сляды адышоўшай прыгажосці.

— Цімошка? Стаміўся, бядак, — засланяе сабой уваход у пакой. — Хай паспіць чалавек.

— А можа яму што пашкодзіла? — Славік боем ірвеца на хату. — Можа ўжо памёр?

Мы з Галіяй адцягваем яго за рукавы (кажуць, што Славік і Шурка даўно ўжо знююхаліся).

— Пайшлі ў „Амазонку”, — прапануем Славіку. Кавалер не адмовіцца ад дарэмнага піва, хоць пасля чатырох куфляў здаецца. Спяшае дахаты. На дабранач цалуе нас па руках. Раніцай, калі іду на аўтобус, па вуліцы лезуць дзве раскіречаныя постаці. Гэта Славік і Шурка. Каб не мінуцца са мной, падазроная парачка хаваецца на чужы панадворак.

У „Амазонцы” ўжо з раніцы гасцюе Цімошка. У дзеда чырвоныя шчокі і жывы позірк.

— Ой, якая гожая кабетка! — кідае ў мой бок дзядзька, які змахвае мне на польскага акцёра Яна Кабушэўскага. Простым вокам відаць, што намерыўся шмыгнуць у шкоду. З яго кішэні тырчыць шакалад „Мілька”.

Чорная хустка

Cёння марозны студзень, але ў галаве Шуркі С. месяц май.

— А ці ты чула ўжо зязюлю? — пытае.

Паціскую плячыма і думаю што прыдумаць. У хаце холадна, горш як у сабакарні. У вядры замерзла вада. Шурка С. ляжыць пад мясістай пярынкай, з-пад якой выстаяць чорныя валёнкі быццам лапы ў ваўка.

— А я, — мармыча кабетка, — да Юрася захацела...

Юрык пакінуў яе сіратою, значыць, запіўся насмерць. Знайшлі яго на лавачцы, дзе сядзеў як жывы і выглядаў на нейкага задаволенага. Трагедыя здарылася пяць месяцаў таму, але ў галаве ўдавы ўсё адбылося быццам учора.

— А ў мяне чорнай хусткі няма, — паўтарае няшчасная, — і як тут на паховіны да саколіка пайсці.

* * *

— А што тут зробіш, — суседка хворай удавы, Любка-ўдава, спачувае ёй, — бяда і ўсё. Мусіш жыці! І я адна ўжо пяць гадоў таўкуся, — кажа пра сябе. — Мо лепш, каб у дом састарэлых забралі? Хоць — не. Там, кажуць, усё па гадзінніку.

Дысцыпліна вялікая. А тут сама сабе пані.

Пасля Любка апавядae пра сваіх унучкаў. На Пакровы на-
ведаў яе Кшысек. Здатны хлопец, такі малады, а ўжо машы-
ну ад немца прыгнаў.

У Н., як правіла, любяць расказваць адно пра гарадскіх сва-
якоў, найахвотней пра тых, якім пашанцавала. І пра тых, што
далёка, за мяжой — у Амерыцы, у Бельгii, у Аўстраліi...

Пасля бабуля цікавіцца маёй сямейкай.

— А муж хоць не п’е? — пытаецца.

Апошняе пытанне чуць не рытуальнае, ставяць яго мне
амаль усе жанчыны Беласточчыны. Быццам і інакш не маг-
ло быць! Прыйм адмоўны адказ не ўсім даспадобы. Па-
дазраюць у найгоршым:

— А... хоць не хворы?

У народзе з падазронасцю глядзяць на непітушчых не
толькі беручы пад увагу здароўе. Ёсьць і прымаўка на гэтую
акалічнасць: „Толькі хворыя і сволачы не п’юць”.

Любка — асова далікатная, не асуджае нікога, нават аблез-
лых алкаголікаў. Кожны дзень нагатуе гарачага кулешу і су-
седку падкорміць. Сваімі дрывамі ў печцы няшчаснай напа-
ліць. Нават яе ката прыгарнула, хоць лянівы і мышэй не га-
няе.

— Чаму так? Бо так трэба! — кажа.

* * *

Праўда, час цяпер карнавальны і бестурботны, таму ў Н.
адны спевы, скандалы, гульбішчы...

— Два тыдні быдлавалі, — успамінае Любка калектыўныя
запоі ў Н. — І мужыкі, і бабы. Без штаноў па вуліцы лёталі.

— Ніхто не замерз?

— Чамусь не, — здзіўляецца сама Любка, — усе мярліны
летам і восенню адправілі. Мароз тут не страшны! Страшна,
калі выпіць хочацца, ды няма за што. Ідзе такі і замкі сяже-
рай рубае. Нядыўна дачніка абакралі. Нічога, апрача гарэлкі,
не вынеслі з хаты — вось якія дурачки. Паліцыя адразу зла-
дзейчыкаў злавіла.

Пра быдлаванне ў Н. можна напісаць акіян роспачных тэк-

стаў. Прынцыпова ўспыхае яно раз у месяц і доўжыцца дзесяць дзён. Тэрмін падпрарадкаваны канкрэтнай даце — чыслу, калі пенсіянеры і рэнтысты атрымоўваюць пенсіі, або, як у выпадку Шуркі С., грашавую дапамогу ад унука з Бельгіі. Тады старыя і маладыя, мужыкі і ўдовы кідаюць тэлесерывялы і пляценне кашоў ды з галавой кідаюцца ў запой. П'юць, любуюцца сабой, збіваюцца як у амерыканскіх баевіках. Лъюцца кроў, слёзы, гарэлка ...

* * *

Удаве Шурцы С. цяпер — як яна сама запэўнівае — супер! Ніхто і нішто ёй не цікавы. Ляжыць сабе пад пярынкай як пані ды мроіць пра майскія лугі, пра рабую карову, якую пасвіла ў дзіцячыя гады, пра дзетак, якія выйшли ў людзі і раз'ехаліся па божым свеце. Бачыць сваіх унукаў, якіх у сапраўднасці ніколі не бачыла. Бачыць свайго Юрыка маладога і зухватага, як прыйшоў з войска і на прывітанне сказаў ёй з любасцю: „Здраствуйце, Шуронько!”

— Мой пакойны муж усё піў і біў, — успамінае шлюбнага Мішу. — Я яго не хацела. Замуж паняволі выдалі, абы хутчэй з хаты выдварыць. Звер — не чалавек ён быў. У шпіталь з пабітай галавой з-за яго папала. І цяпер як пачне ў галаве гусці, то хоць у калодзеж скачы.

Шурка С. гаравала з мужам 33 гады.

— Аж ён здох! — кажа пра Мішу.

Юрык — іншая казка. Малады ў параўнанні з ёю быў, на дваццаць гадоў з лішнім. Такі казачок, што ог-го-го! „А цяпер яму там добра ў раі, — верыць удава, — цяпер ён задаволены”.

— Так-так, напэўна, — падтакваем разам з Любкай. Хоць... больш верагодна, што Юрый не трапіў у рай. Наадварот, за такое неўтаймаванае п'янства, як кажа Люба, трэба адпрацаўцаць.

— Мабыць, смалу ў бочцы кругалая возіць. Без адпачынку. А за ім следам нячысцік з канчуком ступае і паганяе: „Хутчэй, хутчэй!” А не — дык у сраку, або за вушы... і ў агонь пякельны! Так яно ўжо было, ёсць і будзе — перакананая

Любка. Ды і сам Юрыйк ніколі ў рай не збіраўся.

— А што там рабіць з гэтымі анёламі? — гаварыў ён пры жыцці, пад воплескі п'яненъкай кампаніі. — Там жа ад зануды памерці можна! Не вып'еш, не паскачааш...

І хоць няма ўжо Юрыйка сярод жывых, у Н. з прызнаннем паўтараюць яго слова пра выпіўку і гульбішчы ў пекле. Ды яшчэ бязлітасна кпяць з няшчаснай удавы:

— Бач, перастала піць і звар'яцела!

Нават бацюшка не ведае як дапамагчы. Тры разы Шурка С. ужо драпанула з дому для са старэлых. Раз уцякла са шпіталя. Палямі ішла, каб ніхто не дагнаў...

— А што на гэта яе родныя? — пытаем яшчэ ў святара, бо больш няма ў каго. Мясцовыя ўжо пры жыцці пахавалі бедную Шурку.

— Гэта вельмі ахвярныя прыхаджане, — хваліць замежную сямейку бацечка, — вельмі ахвярныя прыхаджане.

Бардак у Е.

Прастытуцыя ў Е. не выклікае асаблівых перажыванняў. Так як піццё дэнатурату або збіванне бабы.

— Дае за грошы, бо маладая, — Косцік мае на ўвазе шаснаццацігадовую Ёльку.

Косцік ведае, што гаворыць:

— Пастарэе, то дарма даваць будзе.

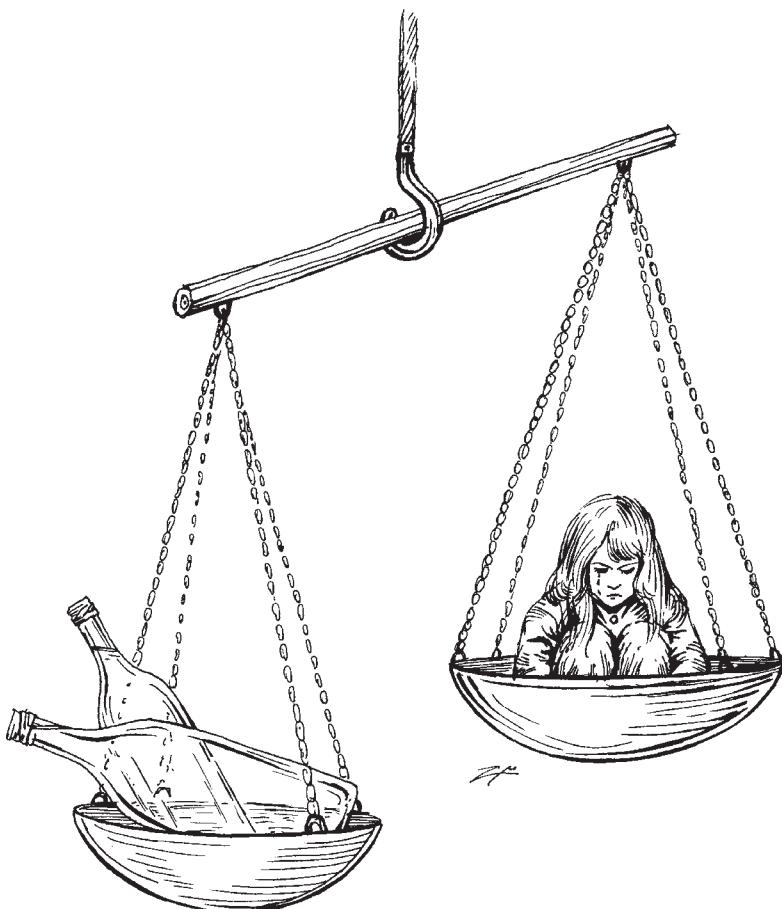
* * *

Е. — вёсачка між палёу і балот, шэсць кіламетраў ад галоўнай дарогі. Драўляныя хаткі ў двух радах. Распітыя мужчыны, жанчыны, падлеткі.

— Вам то ў Беластоку лёгка, — Косцік зайдросціць усім, хто ўцёк і выйшаў у людзі. Як іхнія дзяячаты. Яны панюсі. Усе ганаровыя, па-польску гавораць.

Кастусь не ходзіць у бардак; кажа, што там у запэцканых шклянках гарбатку падаюць...

— Ну і застары, — какетнічае кавалер.

— Ужо два гады будзе, як Ёлька свае грошы мае, — распавядаюць у бары „Амазонка”, непадалёк Е. Усярэдзіне адны мужчыны.

— Святкуем яшчэ, — кажа чарнабровы Шурык Гарбуз.

Сёння трэці дзень Каляд. Барменка Алька прыбірае з прылаўка кілішак і пруток надкушанай каўбасы.

— Можа кілішачак радзі свята, — Гарбуз нечакана падымае тост за наша здароўе (я была з сяброўкай М.).

— А ты яшчэ з тым самым, — пытае ў М., — ці ўжо з другім?

— Александр! — абураецца Толік Дрозд, мой знаёмы. — Будзь культурным....

Шурыку напляваць на правілы этыкету. Ён ведае як паводзіць сябе ў кампаніі. Не дарма ж у Беластоку працаваў. Па будовах усякіх, пры рамонтах... А цяпер — увага — раскажа як ён да Ёлькі хадзіў. У мяне ахвота зафасоліць яму ў дурны чэрап. Гарбуз не разумее, што Ёлька яшчэ дзіця...

* * *

Дзіўны гэты аповед пра Ёльку. Сапраўдны ці прыдуманы? І дзеля якой мэты яго распавядаюць?

— Узяў я з сабой бутлю і пайшоў туды... Зайшоў, бах паўлітра на стол і, вядома... тое-сёе... Маці і бацька радыя, што выпіўка будзе. А Ёлька аж пішчыць. Любіць, калі кавалеры заходзяць, заліцаюцца.

Гарбуз распіў бутэльку з мамай і татам малалеткі.

— Ужо меўся ўзяцца за канкрэты, а тут чарговая перадрага... „Давай яшчэ аднаго бутліка скрунем!” — запатрабавала маці.

За гарэлкай пагналі дзеёку. (У Е. гандлюць самагонкай).

— То я яшчэ і на цукеркі дакінуў: „Ёлька, не будзь трусам! Чаму ты такая нясмелая? Прывыкай, лягчэй пасля будзе”...

Хоць аповед Гарбзуза ў „Амазонцы” ведалі ўжо напралёт, у бары запанавала маўчанне. Шурык гэта таксама прыкметніці. І каб яшчэ больш узбудзіць цікавасць, ён прысымактаўся да бутлі з чарнілам „Бык” (на наклейцы красавалася аголеная паненка з мегацыцкамі) ды цмокаў, каб нарабіць яшчэ большага смаку. Усе баяліся, што захлісненца, або здубее яму язык. Но неўзабаве мела наступіць самая дурная частка аповеду...

— Ёлька пабегла за самагонкай, стары грымнуў пад стол... Да мяне старая начала брацца! Кажа, што яе Валодзік ужо не можа... Прасіла пацешыць яе...

Шурык хацеў уцякаць ужо з таго бардака.

— І каб не тая паўлітэрка, за якой пагналі Ёльку, ей-богу ўцёк бы...

* * *

Ужо на змяркані мы пайшлі ў Е. У акне бардака свяціліся каляровыя лямпкі. Хлопцы з Н. упэўнена ўвайшлі ў сярэдзіну.

Спачатку нас прынялі за каляднікаў.

— У нас жалоба, — на парозе вырасла кабеціна са спітым тварам, — калядоўшчыкаў не прымаем!

— А каб ты здарова была! — Гарбуз замест прывітання пацалаваў кабеціну ў вусны. — А што то Галя? Сваіх ужо не пазнаеш?

— Аaaaa... заходзьце...

Наш паход у бардак крыху напамінаў уваход у кінатэатр. Толькі што замест білетаў Шурык паказаў дзве бутэлькі самагонкі. У цеснай кухні бушавала вясёлая кампанія. Ёлька сядзела на каленях у асобеня з жалезнымі зубамі. У зубах у гаўнюючкі тырчэла папяроска. Ужо на першы погляд яна паказалася ненармальнай. Ды і жэсты былі як у псіхічна хворай асобы. Ёлька пры ўсіх чухала сабе грудзі, калупала ў носе, кусала ногці. Так жа паводзіў сябе і яе татка. Крэцін безупынна лаяўся, рагатаў, па-воўчаму заскуголіў святую калядку.

Пасля візіту ў самым эратычным месцы ў Е. мне расхацелася глядзець на мужчын!

* * *

Калі мы вярталіся ў Н., на вуліцы зноў сустрэлі разумнага Косціка. Кавалер насіў у вядры ваду для сваіх авечак.

— Там то заўсёды быў бардак, — хоць на вуліцы не было нікога апрача нас, Косцік сцішыў голас. — А найгорш што там ужо невядома хто з кім... Ну ведаец? Кажуць, што і бацька з той Ёлькай таго... Старая быццам і не прыкмячае, бацьца, каб па чужых бабах не стаў шляцца. Бо яшчэ якога „айцса” дадому прывалачэ і што тады? Хто з бутлікам да іх завітае?

За дурную бабу!

Oй, што тады было!.. Колькі паліцыі наехала. Наш камендант хіба з два зубы выплюнуў. Пазней усіх мужыкоў на пастарунак валачылі, — Юрась Карасюк да канца жыцця запамятае тую бойку. Ён сам так напалохаў паліцая Каламуціка, што мент ад страху з матора грымнуў і руку паламаў.

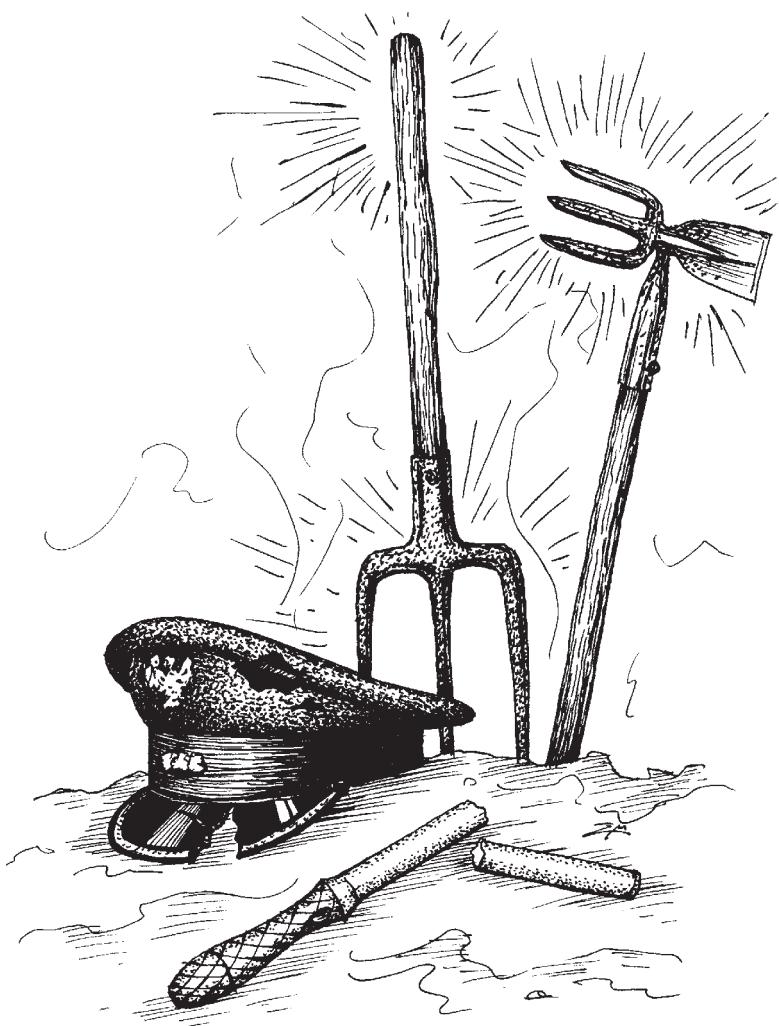
— Так было, — махае галовой Ёзік Дрозд. Дрозд на хаду знаходзіць вінаватага:

— Усё за дурную бабу! За дурную Маруську!

* * *

— Маруся? А там, такая... Да Храпы прыехала. Пяць гадоў ужо будзе. Раней то ўсё ў яе ўлюбіліся. Здаровая, прыгожая баба. З мужчынамі пароўну выпівала. Храпа, брадзяга, яе змарнаваў. Бывала, выпіваеш з ім, а ён табе сам Маруську прапануе.

— За підзісят тысяч, фокусы ведае такія, што... ого, брат!
— праслаўляў яе добрыя якасці побач магазіна.

Многія, вядома, спакушаліся. Да гэтага старых кавалераў намаўляць доўга не трэба. З суседніх вёсак пачалі прыходзіць. Храпа разжыўся. Хто грошы прынясе, хто кошык бульбы, іншы — кавалак сала. У Н. часта прападалі куры і гусі. І дровы з кастрагоў. Хоць у той час яшчэ вогнішчаў дзеля забавы не палілі. Пазней, калі дзеўка высаходзіла, то і цана за яе паслугі ўпала.

За буталь „дзінатуры” распраналася, або за папяросы „альбатрос”.

Юрась Карасюк не памятае ўжо колькі граша змарнаваў на тыя папяросы. Храпа таксама распіўся. Юрась рэжа праўду ў очы, сам ён любіць крута расслабіцца.

— І сіню часам пацягнем, — кажа пра дэнатурат. І каб не быць апошнім, ён адразу прыводзіць прыклад з найбліжэйшага наваколля.

— У нас то яшчэ сяк-так, а ў Е., — кажа пра суседнюю мясціну, — то скрынкамі „дзінатуру” купляюць. Пазней як тыя лорды па вуліцы валяюцца...

— Ой, божакі-божа, — хрысціцца старэча Палашка, — я бежанства і дзве вайны перажыла, а такіх дурных часоў як сёння не памятаю. Адно блядства, зладзеяства, вядзьмарства. Унучак Ромік таксама быдлуе. Ідзе на два тыдні ў кампанію і запіваецца насмерць. Ужо высаходзіць як сабака. Пра работу ніякую яму не згадвай. Усё вешаннем страшыць. Бабуля плача, бо Ромік — адзіная радасць, надзея. Грошыкі ў яе крадзе на выпіўку, а такі нюх мае, што пад зямлёй кашалёк знайдзе.

— А Маня?.. Маладая, дурная, з дурным гіцлем зышлася. З-за яго і прапала няшчасная...

* * *

Маруся ад калыскі не мела шчасця. Маці прывезла яе, двухмесячнае немаўля, з пабыўкі на працы ў калгасах заходній Польшчы. Дзеўка ніколі не бачыла свайго татуля. З малых гадоў адчайна балела ёй галава. У школе была найгоршай вучаніцай, таму перавялі яе хутка ў спецыяльны клас. Пазней праца ў швейным прадпрыемстве, сабачыя грошыкі. Але які дрыг да танцаў мела! Усе вясковыя забавы абняжыць. Гуля-

ла і шляялася да 19 гадоў. Пакуль выйшла замуж, сем абортаў сабе зафундавала. Муж? Хамула — гвалтаваў яе. Налижацца чарніла, адпруціць капыты і ляжыць бы забіты. Аднойчы пазнаёмілася з Храпам. Можа ў забягалаўцы, ці на рынку? Няважна. Важна, што прыехала і засталася. Той прымусіў яе працаваць прастытуктай. Маруся не баранілася, яна нават палюбіла сваю ролю. Бо што зваюеш з хворай галавой? Муж прыгразіў, што заб'е, калі сустрэне яе на сваёй дарозе.

* * *

Антошка Круп, з курыцай пад пахай, прыгнаўся да Храпы пазаклуньмі. У кішэні тырчэла бутэлька дэнатурату. Маруся не заўважыла яго прыходу, ляжала напітая пад яблынкай. Храпа адразу павалок яе ў хату. Пачаў паліваць халоднай вадой з вядра. Антоша хацеў ужо адмовіцца ад паслугі, але Храпа пасадзіў яго на зыдлі і прыказаў чакаць: „Пяць хвілін і ўсё будзе!”

Маруся дзейнічала бы аўтамат, па загадзе Храпы пачала абмываць сваё занэнджанае цела. Мужчыны тым часам распівалі бутэльку. І невядома з-за чаго ўспыхла бойка. За што, хоць забі, Храпа не памятае. Памятае адно як Круп замахнуўся на яго недапітай пляшкай. Пасля ўбегла голая Маруся. З матычкай кінулася на Антошку. Дзеўбанула і завішчала як парася, пранізанае швайкай у сэрца.

— Забілаaaaaaa!

Пазбягаліся ўсе хто змог. Ратавалі Антошу. Храпа сам падняўся з зямлі. Ён паглядзеў мутным вокам і зноў грымнуў на зямлю. Паспей яшчэ прабалбатаць і знайсці вінаватага:

— Гэта яна нарабіла, — тыцануў у бок голай Марусі.

Маруся прысела на дыбкі пад плотам. Яе адразу звязалі вяроўкай і ўкінулі ў хлеў (каб не ўтапілася). Доўга не вытрымала. Стала верашчаць, мужчын вызывала ад усякіх х... И переборшчыла. Першая не сцярпела дзяబёла Нінка. Як замахнецца на свайго шлюбнага: лясь па зубах! Раз! Раз! Раз! Разводам пры людзях прыгразіла. Атрок стаяў як усраўшыся. Трэба было нешта зрабіць. Аддубасіць... И замест на Нінку, кінуўся на Маруську...

— Заб’ю тую бля... Заб’ююююююю!

У натоўпе распачалася неразбярыха і таўкатня. Кулакі на мызах пакідалі свае пячаткі. Закалыхалася зямля пад ногамі... Карасюк не памяте ўжо каго ён згроб пад ногі і прыкладна адлупцаваў. А ці слушна — няважна! І яшчэ як цёмнай хмарай мянты наляцелі. Пры чым яну тут? Ніхто іх не клікаў! Чаму, калі бяда, да іх не дазвонішся... А можа добра, што прыехалі. У гарачцы ўсяляк бывае. Часам нехаця і свайго заўчэш. У такім віры рука не па сваёй волі малоціць.

Ахойнікі правапарафку спачатку трymalіся на бяспечнай адлегласці. Адзін аспірант Каламуцік (тутэйшы хлопец) загарэўся да бойкі. І каб спакойна пабіўся, то і ў галаву ніхто нічога не браў бы! Дык не, ён яшчэ Карасюка намерыўся арыштаваць. Шайба хлапцу адбіла!

У Н. не любяць калі б’юць нашых. Уся агрэсія павярнулася на Каламуціка і яго калег з дубінкамі.

— Але ж далі ім бобу! — успамінае з усмешкай Юрась Карасюк.

А што з зубамі каменданта? Ходзяць чуткі нібыта яго зуб знайшла дзяблёная Нінка. Яна не кінула яго пад печку, як тутэйшыя жанчыны, з неабходнай прымаўкай: „Мышка мышка, на табе зuba прастога, а прынясі мне залатога”. Нінка схавала камендантаў зуб на шчасце. Бо праўда такая: пасля апошняй бойкі паліцыя ўжо не заяжджае ў Н., баіцца. І цяпер добра, кожны збівае каго хоча...

— Усё за дурную бабу, — перакананы Юрась Карасюк. — За дурную Маруську.

Гадзіннік на ліпе

Ты б нагавіцы надзеў, — папракае былога вайскоўца бабуля ў хустцы, — а то дзяўчына злякаеца. Сцяпух не зусім голы, на ім сінія штонікі-стрынгі ў белыя хмаркі і щёмныя акуляры на носе. Сёння жара, таму салірны касцюм гаспадара, як і ўсё апошнє, цалкам да месца.

— У чым справа? — дзядзька падымаецца з ложка, папраўляе прычоску завершаную тоненъкай коскай. У кухні бачу макатку з жураўлінай парай.

— Я хаджу па ваколіцы і лічу буслоў.

— Белых ці чорных? — Сцяпух іранічна ўсміхаецца.

— Мёртвых...

Сцяпух штосьці мармыча пад носам. Жорстка хапае коціка за хрыбет і штурляе ім цераз заслоненыея радзюжкай дзвёры.

Следам коціка паперла і я, хоць па ўласнай ініцыятыве, выматаю на панадворак.

* * *

— А што, не асцерагаў? — рагоча сусед вайскоўца, — а не казаў, што гэта стары псіх.

Мікіта Р. — так завуць суседа — не можа стрымацца ад сме-ху. У руках сякера. У выпадку — як кажа — калі б той заатака-ваў мяне. „Каторы з іх, — думаю, — больш паранены лёсам?”

Мікіта Р. робіць усё, каб паказаць сябе ў ролі ахвяры.

— Апошній радасці мяне пазбавіў, — пачынае жаліцца былы вясковы настаўнік, рэдактар гміннай газеты і ў апошнія гады народны паэт. Справа ідзе пра буслоў, якіх нібыта пастраліяў Сцяпух. За гэты ўчынак экс-войскоўца ўжо абшмаравала гмінная прэса.

— Тут усе ведаюць як было, — хіхікае Мікіта Р. — І добра, што экалогіяй пачалі цікавіцца.

Нашы героі жывуць ва ўрочышчы Ліпкі. Навокал пушча і зубры, дзікі ды алені. Зімой не прайсці, не праехаць.

— Вінаватая зайдзрасць, — кажа Мікіта Р. і раскрывае ста-ронкі сваёй газеты „Гонар”. Паміж паведамленнямі пра за-латыя юбілеі і продаж куранят — вершаваная рыфмаванка п.з. „Гадзіннік на ліпе”.

Чытаю...

— Ну, і як? — безадкладна дамагаецца ацэнкі паэт-аматар.

— ?

— У нас не ўсіх друкуюць, — адзначае ганарыста Мікіта Р.

* * *

Сядзім пад ліпай, на якой разыгралася яшчэ недаказаная трагедыя. Праўда, ніхто не бачыў мёртвых буслоў. Найбольш верагодная версія маці Сцяпуха, якая частую мяне малінавым сокам.

— Мой сын не пакрыў дзіць нават мухі, — талкуе старэча, — ён нешчаслівы, самотны...

Сцяпух семнаццаць гадоў пражыў на Памор’і. Вярнуўся дажываць пад родную страху, як сам кажа, каб апекавацца старой маткай. Жонка ягоная з дачкой з’ехалі за акіян. У Амерыцы чакаў яе найлепшы сябра Сцяпуха. „І як тут у сяброўства верыць!?” — ставіць рытарычне пытанне.

— А з бусламі было зусім інакш, чым пісалі ў газетах, — апраўдвае маці сына.

— То я табе раскажу, — прапануе Сцяпух. Ужо апрануты

і ў каўбойскім капелюшы.

Ёсць нагода. Я — першая журналістка, якая завандравала ў Ліпкі.

— Я ацаліў гонар буслоў, — Сцяпух какетліва папраўляе капялюш. — Якім чынам? Ноччу ўзлез я на дрэва і моцна іх напалохаў. Каб ужо адляцелі. Няма ім ніякай крыўды, маладыя ўжо лёталі. Пяць разоў палохаў аж вывеліся.

Былы вайсковец закурвае цыгарэту.

— Як прачытаў яго вершы ў ягонай набздыгчанай газеце,

то думаў што ўсерусо.

Сцяпух не абы-хто ў літаратуры.

— У войску я культработнікам працаўаў, — успамінае, — ладзіў вечарыны пісьменнікам, апекаваўся газетай, у якой друкаваліся творы калег-парашутыстаў.

— А вы таксама друкаваліся?

— Было такое! — чырванее экс-войсковец. — Раз нават на першую старонку „Żywą i bronią” паставілі.

— А пра што быў ваш верш?

— Ну... пра буслоў, — Сцяпух прачытае мне свой твор з памяці. На верш адгукнецца пушчанская звярина. З лесу даносіцца брэх лісіцы.

* * *

У Ліпках цудны паэтычны куточак — усюды, дзе вокам кінеш, прыгажосць. Ліпы, бярозкі, сосны, хвойкі, жоўтыя вяргініі пад акном. Час ад часу праз хутар прабяжыць вавёра, застракоча сарока.

— Як бачу прыгажосць у сваёй красе гэтых нашых двух хатаў, то мяне бярэ ахвота, каб пераліць гэты цуд існавання на паперу, — чаруе Мікіта Р.

Цяжка мне быць справядлівай. Хоць з сімпатый больш скіляюся ў бок экс-войскоўца. Мікіта Р. прыкмячае змену майго настрою. Каб заваяваць мой давер, апавядае пра інтymнае жыцце.

— Чаму я не ажаніўся і не абзвавёўся сям'ёю? — пачынае рыфмаплёт. — Бо сустракаў у жыцці адны к...

Яго інтymны рассказ адбіваецца ад мяне быццам гарох аб сцяну. Раней у Н. Мікіту апавяясцілі як адзінага гея ў парафіі. Ды і яго самога хутка абрыйдзіць тэма. Бо тут ідзе пра канкрэтны:

— А, можа, надрукуеце мае вершы ў сваёй газете? — пра-пануе. І сам падбівае сабе стаўку: — Імі ўжо і ў Гайнаўцы ці-кавіліся.

* * *

На самы блізкі прыпынак пяць кіламетраў лесам. Мікіта Р. адвозіць мяне на „малюху”. Квітнеюць верасы. За плячы-

ма шэры хвост пылу. Гутарым пра паэтычны конкурс для вяскоўцаў імя Меланні Бужынскай у Моньках. Мой герой, вядома, паслаў і туды свае творы, хоць сваё ведае:

— Без пратэкцыі сёння нічога не зваюеш.

Просіць прабачэння, што піша толькі па-польску:

— Але маё серца і так па баку вастока, — дэкларуе.

Я пасля візіту на лясным хутары хворая і „wstrząśnięta rozejji dreszczem”. Ды і Mіkita P. не дае спакою — звоніць удзень і ўночы і ёсё чытае свае рыфмаванкі. Адна з іх пра мяне:

O, piękna i rezolutna pani redaktor Ewo,

Jesteś jak nasze białowieskie drzewo,

Co swym szelestem i cieniem czarujesz

A potem w białorusińskiej „Niwie”

Wiersze leśnego poety wydrukujesz.

— Ну і як? — пытае яшчэ пасля кожнай страфы.

— Супер! — і ўпамінаю: — Толькі мы не друкуем твораў на польскай мове...

— Вы — беларуская шавіністка! — кричыць у трубку раз-
ятраны Mіkita. Пад уплывам шантажу адкрываю свету „Га-
дзіннік на ліпе”. Інфармую яшчэ, што ў мяне няма намеру
перакладаць кожнае глупства на беларускую мову...

Boćku! Nasz przyjacielu drogi,

Witaj kolego z zamorskiej drogi.

Znów żeś po srogiej zimie,

Zawitał ty w nasze progi.

Na lipie twe gniazdo stare,

Tutejszy podlaski dom.

Tu dziatek gromadkę wypieścisz,

Płazy pozbierasz z łąk.

A gdy o świecie powitasz,

Klekotem wesołym jak deszcz,

Zerwę się bez budzika na nogi.

Bo wstrząśnie mną rzeski poezji dreszcz.

Wiem, że jesienią jak zaczną się chłody,

Ty emigrujesz przez Irak na suchy kawowy ląd,

Więc proszę mój przyjacielu drogi.

Zachowaj ostrożność wśród amerykańskich rakiet i bomb.

Ваўняны капітал

Y час вобыску ў доме В. — асобеня, які падаецца за празорца і прарока, міліцыя рэквізавала багатыя залежы воўны. Авечая сыравіна займала дзве ста-раны ў стадоле і вышкі ў хляве.

Гэта фрагмент пратакола, які саставіў функцыянер нар-ваўскага „пастарунка міліцыі обычватэльскай” пасля няслай-нага арышту прадраказальніка, западозранага ў сексуальным выкарыстанні малалетніх кліентак. У справаздачы найбольыш зацікавіла мяне... воўна. Архіўнай запісцы больш за 50 гадоў. Адносіцца яна да прыпушчанскай мясціны перыяду пас-ляваенных гадоў — часу гаспадарчага разбурэння і басаты, калі авечая воўна служыла сырвінай для ручнога вырабу адзення, абытку, пасцелі, сувеніраў. Але не толькі — у перыяд крызісу воўна фактычна выконвала ролю грошай. За яе куплялі прадукты або плацілі за паслугі. Не цяжка здагадацца, што ваўняны капітал арыштаванага — гэта ў асноўным „гроши” ўдзячных кліентаў за ягоныя паранармальныя пас-лугі. Празорца — нетутэйшы індывидуум, з рыжай барадой

даўжынёй па пуп — з'явіўся ў Н. пад канец вайны. Нібыта з Сібіры, прытым даказваў, што ён нашчадак бежанцаў, якія з'ехалі ў Расію трывала гадоў раней недзе ад Бельска. Як не дзіўна — хутка прыдбаў ён сабе добрую марку, паколькі спецыялізаваўся ў знаходжанні загінуўшых на фронце, або вывезеных на прымусовыя работы ў Нямеччыну. Яго кліентамі былі не адно жыхары навакольных вёсак. Тыдзень да арышту празорцу наведала жанчына з Бытама. „Шарлатан — чытаем у міліцыйным пратаколе — прымаў заплату ў выглядзе грошай, збожжа, воўны”. Калі за парадай прыходзілі мясцовыя жанчыны, асабліва маладыя, В. замест воўны прапанаваў ім сексуальныя паслугі. У наваколлі не баставалі супраць менавай здзелкі. Наадварот, як заявіла Манька С., маці пакрыўджанай, бедныя ўдавіцы спецыяльна выпраўлялі да яго дачок з надзеяй, што замест воўны той запатрабуе... „мёду”. У пратаколе чытаем, што сродкі ад продажу рэквізіванай воўны, згодна волі грамадства, пойдуць на адбувову Варшавы.

Столькі пра нашу воўну на злюстраваных старонках гісторыі.

* * *

У сучаснай гісторыі воўна, у адпаведнасці з духам часу, сыграла ролю агіднай маніпулятаркі. І хто ведае ці не ў такі спо-

саб беларускае залатое руно помсціла за сваё занядбанне і за-
быццё. Толькі ў адной справе няма сумненняў — аўтар ма-
ніпуляцыі дакладна пазнаёміўся з гісторыяй капіталу ў на-
шым прызабытым кутку.

Час на жывы прыклад. Калі ў Н. сталі прыязджаць ганд-
лёвия фірмы і прадстаўніцтвы, найчасцей у выглядзе адной
асобы, ды сталі яны „дапамагаць” бедным пенсіянерам, што
на практицы абазначала чысціць іх ашчаднасці, воўна зноў
паказала свае рогі.

— Прыехала да нас пані на лепшым самаходзе і папрасіла,
каб усе сустрэліся ў святліцы, — Шурка С. апавядае як было,
па чарзе.

Паколькі ў Н. няма ні святліцы, ні дома культуры, на мес-
ца сустрэчы аўтахтоны назначылі бар „Амазонка”. Людзі
прыперліся як на пажар:

— Бо для кожнага тая пані абяцала падарунак, — паясняе
Шурка (на лістоўцы можна было прачытаць яшчэ, што
ў кожнай мясціне фірма выбірае свайго прадстаўніка!).

Спачатку ўсе слухалі квяцістую прамову, але пра што яна
гаварыла хоць забі Шурка С. не памятае. Запамятала толькі
канкрэтны:

— Калі вы купіцце сёння ў мяне хоць па адным апараце
для вымярэння ціску, — прапанавала прадстаўніца нікому
тут невядомай медычнай фірмы з Кашалёвага Двара, — я вы-
куплю вашу воўну. І дам гроши, якіх яшчэ ніхто тут не да-
ваў. За кілаграм сыравіны — 10 злотых. Усё залежыць ці ку-
піце мой тавар. Самі бачыце — мая цана ў 10 разоў лепшая
за туую, якую прапануе вам ваш вытворца валёнак. Гэтая вош
проста нажываецца вашым коштам!

Гандаль манометрамі (з інструкцыяй на кітайскай мове)
адразу рушыў з месца ў кар'ер. Людзі куплялі як зачара-
нія. Той, у каго не хапала грошай, запазычаўся ў барменкі,
або падпісваў нейкія паперы. Апошняя надзея на карысны
продаж воўны адабрала апошнія проблемскі інтэлігенцыі
ў бедней Шуркі С. Удава ад рукі набыла пяць апаратуў.

— А навошта ёй ляжаць на гарышчы, — думала пра сваю
воўну, у якой ужо завялася моль. Сёння ўдава не разумее сва-

ёй марнатраўнасці, якую праявіла на прэзентацыі. Яна ж не вынікла з патрэбы ці хваробы. Адно што памятае, гэта тое, што ад колькасці купленых апаратуў мела залежыць і колькасць прададзенай воўны па карыснай цане.

— За воўнай прыеду праз тыдзень, — сказала на развітанне гандлярка, — разам са сваім супрацоўнікам, на аўтафуры. Выглядайце нас.

* * *

— Вінаватая кроў, лёгка яе зачараўваць адпаведным слоўцам-заклянцем, — тлумачыць ашаламляльныя вынікі бізнес-сеанса ў Н. народная лекарка Гапка. У лекаванні воўна заўсёды выконвала магічную ролю. На яе замаўляліся хваробы, нават дурны розум. Дзеля апошняй практыкі рэкамендавалася прыкладаць да ілба жмут замоўленай сыравіны.

А зараз усё перавярнулася дагары нагамі — воўна таксама. І замест дапамагаць — стала шкодзіць... Так ці інакш памяць пра залатую славу воўны не дае спакойна жыць.

— Пры камуне было найлепш! — паўтарае за іншымі Слава Касцюк, першы добраахвотнік-пажарнік ды аматар чарадзейных песенъ.

— А больш канкрэтна? — апошнія слова гучаць прапагандысцка. Папраўдзе, мой субяседнік ніколі не меў столькі магчымасцей як зараз так лёгкай рукой траціць лёгка зароблены грош.

— Бо пры камуне хоць воўну можна было прадаць, — стаўіць свой аргумент Слава. — А цяпер, гляньма аб'ектыўна, нікому яна непатрэбная. І як тут гаспадарыць?!

Факт, з-за гэтага маецца дыскамфорт, аднак найперш дастычыць ён авечак майго субяседніка. Бедная жывёліна ўсё спякотнае лета парыцца пад густым кажухом воўны.

— Не аплачваецца і нажніц браць у руکі, — сам Касцюк чакае прыходу вясны, калі авечка аблезе з зацішняга валакна.

Яшчэ большая праблема на складзе сыравіны:

— Усе куткі ўжо воўнай заткнутыя, — мой субяседнік хоча паказаць нам гарышча ў старой хатцы, загружанае авечай воўнай. Там страшыць, таму перад тым, як ускараскаемся

на гарышча, Касцюк шэпча „Отчэ наш”. Тут жа і юльяніе пакулле, засушаныя трусыныя, цялячыя, авечыя шкуры. Словам — куча багацца! Стайдзін і незалежна ад сябе думаем: якая сіла не дазваляе прыбраць гэтую гурбу золата? Ці гэта прыродная лянатка, магічны страх перад помстай каштоўнай матэрыі і звычайнай скупасць — цяжка сказаць якія тут прыярытэты. Ці можа нячысцік спавіў сярод залатой сыравіны гняздзечка і не дапускае?

— Хто яго ведае, — разважае ўголос наш Слава, — можа яшчэ ўсё прыгадзіцца. Пачнуць шведрыкі рабіць або дываць ткаць.

Сам ён не хацеў бы займацца такімі пусцякамі. Шкада яму часу. Факт, найбольш часу наш кавалер прысвячае людзям, значыць, кампаніі, дзе ўсе як адзін паставяна паўтараюць, што пры камуне было найлепш...

У гэтым заключаецца пэўная логіка. Прывыў старых добрых часоў, калі авечая сыравіна была роўная золату, скрывае засакрэчаны сум па свеце каштоўнасцей продкаў. Дастатковая прыгадаць архіўныя запіскі нарваўскага міліцыянта. За воўну куплялі ўсё — нават той дзяячы „мёд”. Касцюк дзень і ноч сніць пра такі мёдзік.

* * *

У Н. не дачакаліся аўтафуры з Кашалёвага Двара. У назначаны дзень Шурка С. ад світанку сядзела ў акне ды выглядала асістэнтку.

— Можа і лепш, што яна не прыехала, — Слава Касцюк смејецца з тых, хто нацяўся... Ён як адзін не спакусіўся, бо... не мог. У гэты дзень ён паехаў да сястры ў Беласток. І цяпер ён герой. — Я пры людзях аддубасіў бы тую шмонду!

Шкада беднай удавы. Адзін аппарат Шуркі С. разлящеўся ўжо ў час першай спробы памеру ціску. Аднак найгоршае было ўсведамленне сваёй наўнасці. На рыначку ў сваёй гміні не яна пабачыла такі ж самы аппарат у дзесяць разоў таннейшы. І фактычна лепшы — бо ў адрозненні ад сваіх пяці, падпісаных па кітайску, гэты меў яшчэ інструкцыю на зразумелай рускай мове.

Каб ты пайшла без сарочкі!

Г од таму Коля, як першы ў Н., купіў электрычную касілку. Спачатку цацка авалодала кавалерам і першыя два тыдні ён не выпускаў яе з рук. Ён зрываўся ў чатыры гадзіны раніцы, запускаў машынку і рэзаў па мазгах не звыклым да механічных гукаў аўтахтонам:

— А каб ты спрuciўся! — пасылалі ў адрас піянера-мадэрнізатара пажаданні старажылкі.

Пасля бабы распушцілі чутку, што быццам ад Колевага гулу перасталі несціся куры. Паколькі Коля апантаны аматар яечні са скваркамі і цыбуляй, то хутка зрабіў калькуляцыю прыбытку і страт, ды пакорна адставіў сваю касілку ў свіран.

Зараз яго панадворак паастае травой, якую са смакам скучуць авечкі-верасоўкі. Праўда, у Колі ўжо новае захапленне. Ён, як адзіны ў мясціне, купіў аўстраліскую пасцель за дзве тысячы злотых.

— Добрая рэч! — кажа пра апошні набытак.

Цяжка сказаць, што яго прымушае захвалъваць свой новы набытак. Напэўна не практыка. Пасцель — у саставе ча-

хол, прасціна і дзве навалачкі — ляжыць запечатаная ў фольгавым мяшку ў шафе пад замком.

* * *

— Я сам ледзь не купіў гэтай распusty, — Уладзік Максімкаў рады, што абараніла яго прыродная скупасць і нейкая сляпая выпадковасць. Хоць тое, што перажыў, доўга памятае.

— Ірэнка разводам палохала, — успамінае бунт жонкі і ўсю прэзентацыю бацька шматдзетнай сям'і. — Страшыла, што пакіне мяне, а сама ў Ірландыю шмыгнє і там звяжацца з чорным, як тая Тонька з суседніяй вёскі...

На прэзентацыю аўстралійскай пасцелі Максімкавых запрасіла іх далёкая сваячніца:

— Дачка траюраднай сястры маёй жонкі па першай маці, — удакладняе Уладзік. Расказчык не ўмее дакладна разабрацца ў пытанні сваяцтва. — А можа інакш яна прыходзіцца, — махае рукой.

Сваячніца запрасіла на сямейны банкет, на які мела з'ехацца ёсі радня Янчукоў і Максімкавых. Адны то нават з Амерыкі мелі прыехаць. Праўда, пасля ўвесы вечар Уладзік распытваў у свайго швагра Колі (Янчука) пра амерыканскіх сваякоў. Пра апошніх толькі сёння дачуліся ў Н.

— Забі, не скажу! — бараніўся Коля. Швагер сам быў ашаломлены навінай. І хоць дачуўся пра амерыканцаў толькі сёння, ён адразу прыняў іх у сваю радню. І нават ганарыўся імі, найперш перад самім сабою. Бо праўда такая — іх з'яўленне Коля ўспрыняў як выклік лёсу. Не цяжка здагадацца, што тая Амерыка выдатна павысіла ранг мерапрыемства і з аптымізмам давала глядзець у будучыню:

— А давай у Амерыку шмыгнем на якую будову, — прапанаваў у пэўны момант Уладзік.

— Давай! — пагадзіўся з месца Коля.

* * *

— Што тут за чорт? — не на жарты ўсухваляваўся Уладзік Максімкаў. Наколькі з энтузіязмам і надзеяй ён бачыў у сям'і амерыканцаў, настолькі з агідай думаў пра сутэнёра і сама-

гоншчыка, уласніка дзікай забягалаўкі. Ну, так! Сярод гасцей, якія прыехалі на сямейны з'езд, швагры пабачылі ўласніка прытона „Night Club” з суседняй Е., войта, трох настаўнікаў... Словам, усіх хто быў пры грашах.

— Вітаем на незвычайнай презентацыі, — прывітаў сямейку незнамеца у белым касцюме і з чужаземным акцэнтам. Цягам наступнай гадзіны ён хваліў якасці аўстралійскай пасцелі толькі за адзінія дзве тысячи злотых (столькі каштую добрая карова).

Спачатку Уладзік Максімкаў палічыў незнамца сваяком з Амерыкі. І найбольш яму падабаліся намёкі на жаноча-мужчынскія справы.

— У нашай пасцелі, — намаўляў госць у белым касцюме, — будзеце як маладажонкі. Трэба толькі спаць галяком, як маці нарадзіла. Ужо пасля першай ночы чалавек прачнецца ў бодрым, радасным настроем...

Свяяк звярнуўся да жанчын:

— Ці паверыце, — казаў з шырокай усмешкай, — што нашай пасцелькі не трэба ўвогуле мыць. Далей ён стаў называць кошт парашкоў, вады, электраэнергіі. Паводле яго падлікаў, выдаткі на мыццё капмнесаваліся у кошце пасцелькі ўжо у паўтара года...

— А ці трэба мыць ногі? — адазваўся ні ў пяць, ні ў дзевяц' Уладзік Максімкаў.

— Не мяшай! — абурыўся вядучы. — Калі табе не цікава, прашу выйсці!

Уся зала азірнулася на прасцячка Уладзіка. У яго жонкі Ірэнкі ад сорamu пачырванелі шчокі. Уладзік таксама знervаваўся. Ён ляснуў дзвярыма і не памятае як закончылася тая дурная гасціна. Дзве гадзіны ён сам праседзеў у сваёй машыне.

* * *

— Ну і як, прыехалі тыя з Амерыкі? — пыталі пасля ў Н.

— А ну вас! — нерваваўся Коля. Галоўнае, што сустрэча адбылася ва ўзаемаразуменні. Усе ўсіх хацелі падтрымаць, дапамагчы... У выніку гасціны прададзеных было пятнаццаць камплектаў пасцелі. Адным са шчасліўцаў стаў кавалер Коля.

Каб здзейсніць сваю прагу чудоўнай перамены, хлапец пам-чаўся ў банк, дзе ад рукі і без паручыцеля ў далі яму крэдыт.

— А мая баба ашалела, — успамінае Уладзік. — Як улезла на голаў! Як стане верашчаць! Палохаць разводам! Што пой-дзе ад мяне ў туую сваю Ірландыю. Кідалася з кіпцюрамі да вачэй. Не варыла, не пякля...

Уладзік не надта ўмее стрымаць эмоцыі, ён хутка пападае ў белую гарачку. Звычайна, калі жонка заводзіць сварку, ён адразу аддае ёй больш, чым належыць. Жанчына ўцякае тады з хаты на начлег да брата. Чакае аж міленькі ахалоне! У гэты раз Уладзік навёў яшчэ горшое. Замест таго, каб талкова правучыць жонку, ён завыў як воўк у піліпаўку і кінуў горкі праклён:

— А каб ты пайшла без сарочки! — выгукнуў у лютай злосці.
— Я без... сарочки?

Апошні праклён у Н. не вымаўляюць для забавы. А калі выпусціш яго з вуснаў — чакай паслядоўнасці... Ды і цяпер ліхое слова напалохала сужэнцаў. Перспектыва астасца го-лым, босьм і нікому непатрэбным (такі сэнс праклёну) дзей-нічала яшчэ мацней за абяцаны на прэзентацыі рай.

Калі Ірэнка дайшла да розуму, яна сама пачала пляваць у бок сваячки:

— І той гаўнюочцы не сорамна парнаграфію заводзіць? Да чаго дажыліся? Намаўляе старых, каб галяком спалі?

Ірэнка як старэйшая цётка ахвотна правучыла б далёкую кузынку. Толькі няма як! Дачка траюраднай сястры па першай маці ўвогуле не з'явілася на сямейным свяце.

Тое-сёе пра плаванне!

Як не прыедзеш, то памру! — мой прыяцель Ваня жаласна ўздыхнуў у тэлефоную трубку.

Скажу шчыра, мне не хацелася перціся на яго лястны хутар і камашаваць у адзін бок дванаццаць кіламетраў на сваіх дваіх. Ну, але пасля такіх тэлефонаў чалавек не думае, кідае ўсё і ляціць, бы на крылах. На месцы, замест чорных харугваў, я пабачыла Ваню, які размашыста ка-сіў крапіву. Ён выскаліў на прывітанне зубы і адлажыў асцярожна касу між штакецины, надта чулліва прывітаўся і папрасіў прабачэння што ён яшчэ „на ходзе”. У Вані быстрае вока. Ён адразу прыкметіў, што яго бодры настрой адмяніў мяне. Я была гатова адварнуцца на пяце і адысці без слова ў лес... Прыяцель пераступіў з нагі на нагу і ўздыхнуў як смяротна закаханы...

— Ну, што з табой?

— А нічога!

— Скажы...

Ваня маўчаў, чакаў моманту. Сказаць — ці не сказаць...
І раптам як не пальне проста з моста:

— Эвулька, знайдзі мне жонку!

Я адварнула вочы ў бок клуні, але і там высветлілася тая самая просьба, хоць у гэты раз прамаўляю голас радзімай прыроды. У ім чуўся нават працяг гэтага недарэчнага канцэрта пажаданняў. На старым гумне, у патройным як торт гняздзе бусліная пара зaimалася сексам. Радаснае клекатанне няслося рэхам па лесе.

— І каб яна не была брыдкая і бедная, — дабавіў Ваня.

* * *

Мой прыяцель Ваня — праваслаўны гараёнік. Корпаецца ў зямлі, каб не памерці ад голаду. Хлапец вар'яцее ад людской абыякавасці і брутальнасці. Калі якая бойка ў вясковым бары, ён першы дастае ў морду. У чым справа? Ён таленавіты. Чамусыці задаволены людскі элемент заўсёды імкнецца прыдушыць такога. А калі адпусціць людскі элемент, Ваню кусаюць сабакі. Быццам за кару, што не займаецца сваёй справай. (Між намі — першая жонка раскладала яму руکі ўшыркі і шпарыла па рэбрах. И Бог з ёй! Добра, што амазонка ўцякла з крытыкам, які прыехаў на хутар пабачыць Ваніны карціны і прачытаць ягоныя вершы).

Ды пры чым тут мая сціплая асоба? У сакрэце скажу —

гэта па маёй ініцыятыве крытык прыпёрся на лясны хутар украсці жонку. Цяпер мне вельмі хацелася дапамагчы прыяцелю. А як атрымалася — кожны бачыць.

Я памыла гаршкі, наварыла баршчу і таўканіцы ды адправілася ў дарогу. На развітанне паабяцала Ваню, што разведаюся ў справе жонкі. Паабяцаць заўсёды можна! Я ішла праз дрымучы лес і раз у раз ляскала сябе па твары, канкрэтна па камарах, якія ліплі, каб толькі нахлёбацца маёй крыві. „Можа каб пісаў па-польску?! — думала я. — Польскаму літаратару заўсёды трапілася б нейкая энтузіястка, хоць бы на адзін год”. У беларускага паэта няма шанцу. Ён не прэстыжны. На ім усе едуць як на лысай кабыле.

* * *

На аўтобусным прыпынку, куды ў рэшце рэшт я завандравала, узнікла маленъкая проблема. Нехта разбіў іныфарматычную табліцу. Але я не падала духам. У мой бок набліжалася яшчэ трох мужыкоў. Гаманілі яны на сакавітай беларускай мове, рагаталі, безупынна курылі і плявалі. Мне падумалася: „І яны на аўтобус”. Дзеля інтэграцыі з народам вырашила я загаварыць першай. Размову пачала з пытання пра асноўнае:

— Ці яшчэ нешта будзе?
— Будзет! будзет! — адказалі мне чамусьці па-расейску.
— Каб толькі хацела.

Хуценька стала ясна: мая літаратурная беларушчына падалася ім заалагічнай экзотыкай. Пэўна падумалі, што я — „руска”. Напрыканцы дваццатага стагоддзя слова „руска” ў падляшскай глыбінцы гучэла сексуальна. Гэтыя дзяўчата з-за ўсходняй мяжы ў доўгія восеньскія вечары і цёмныя ночы ветрылі сум і кішэні нашых старых кавалераў. Удзень, каб не было заўважна, гандлявалі папяросамі, кінутымі кан-трабандай на ўсе падляшскія базары.

— А за колькі будзе? — спытала я, думаючы пра аўтобус. Мужыкі адышлі некалькі метраў ад мяне і пачалі між сабою шаптацца. Неўзабаве трапіўся іх „добраў знаёмы” на пажарнай машыне і ў такой жа форме. Усе чамусьці глядзелі

ў мой бок. На маё здзіўленне адчуvalа я іхня пажадлівяя по-зіркі. То ж я апранута неакуратна. Ды і прычоска ў мяне звычайная, гладкая, як у вясковой бабулі. Ну і залатога зуба нету!

— Жэншчына! — пачулася зноў у мой адрас. — Давайце, паехалі з намі!

Я падышла да пажарнай машыны. Ад шафёра ў форме смярдзела гарэлкай. На задніх сядзеннях валяліся пакеты з папяросамі маркі „Зубр”.

— Да?

* * *

— Жэншчына, вы не хотелі б поплыўвать по озерэве? — кінту ўжо смялей круглагаловы малойчык з чорнымі вусамі.

У выпадках, калі няма ўжо ніякай магчымасці дабірацца на публічным транспарце, любая машына найлепшая. Хаця апошняя прапанова зваліла мяне з ног:

— То ў вас ужо на пажарнай машыне плаваюць?

— У нас усяляк плаваюць, — адрэзаў крыху пакрыўджены пажарнік. Ён найбольш загарэўся ахалонуць у хваліх свайго штучнага возера: — Да зачем так стаять, балтать! Паехалі з намі, пап’ём, пагуляем, а вы заработать. А то людзі з голаду ў Беларусі паміраюць! — у апошнім сцвярджэнні адчуvalася шчыраяnota спачування.

— Дык колькі мне заплаціце?

— Сто тысяч! Значыць, па сотні ад галавы, разам чатырыста тысяч! — на знак згоды ўсе чатырох махнулі галавой. У голосе адчуваўся прыток сліны. У мяне пачала свярбець правая рука:

— Ну, што вы, мужчыны? Гэта ж няцэльня 10 долараў.

— Я не люблю таргавацца з бабай, — абурыўся дзядзька ў форме. Ён наморшчыў бровы, але яго думка так і не пралілася ў слова. Яшчэ раз распачаў дамаўляцца наконт ганарару і яшчэ раз вырашыў за апошніх:

— А ну цябе! Хай будзе мая страта. Дамо па 250 тысяч.

— 255, — стартанула я.

— А каб на цябе бура! Хай табе будзе, — згадзліся, пажарнік і тыя трох. (Мужыкі час ад часу пераходзілі на ла-

кальную беларуска-ўкраінска-польска-рускую трасянку. Гаварылі, што калі я „руска”, то і так не разбіраюся ў польскіх грошах. „За мяжой, — талкавалі яны, — няма разумных, кожнаму гроши зблытаўца!”).

— 255 і 57 грошаў, — яшчэ раз падбіла я стаўку.

Мая прапанова навяла найперш здзіўленне. Штосьці тут не ладзілася, скрыгатала. Скажу больш — смярдзела!

— А ты адкуль сама будзеш? — спытаў вусаты.

Я сказала што з „Нівы”. І ўсё! Хапіла. Пажарніку таксама. Хлопцы абселі поўнасцю. На іх абліччы зноў выпаўзлі стагоддзі прыгнёту.

* * *

Ёсць і такая праўда: пажарнік — герой, лёгка не здасца... Каб захаваць фасон, ён будзе паліваць вадой ужо сатлелыя папялішчы. Вось і зараз, той на падвыпітку ў форме і за рулём, каб я не падумала пра іх як пра халуёў, завёў гутарку... пра літаратуру. Пра Ваню ў яго спрацаваны погляд:

— Гэта ў мяне не паэт, — сказаў ён знейкай зайдрасцю, — ён у капялюшэві не ходзіць! (Пасля пра Ваню сказаў яшчэ некалькі пікантных эпітэтаў.)

— А якіх паэтаў вы лічыце паэтамі?

— Ну, Пушкін! О! Гэта ў мяне паэт! Ну, Міцкевіч, ён таксама ў мяне паэт! Талстой у мяне паэт...

І хоць у гэты момант мне прыгадаўся беларускі паэт у „капялюшэві”, я, каб не распаліць чарговай інтрыгі, сціпла спытала:

— А што вы з паэзіі Талстога чыталі?

Дзядзька глянуў на сваіх сяброў, якія з прыадкрытым ротам слухалі нашу салонна-элітарную спрэчку. І каб пажарніку не згарэць у вачах сяброў, ён, падміргнуўшы, хітранька прадэкламаваў:

— Тоесёе чыталаса!

Калі я пра плаванне расказала Ваню, той злякаўся і стаў мяне папракаць:

— А навошта ты першая да іх падышла і загаварыла?! У нас тоесёе ўспрымаецца адназначна.

Фотамадэль без капелюша

Tы, чарнуля, пачакай мяне!
Я азірнулася. Сярэдзінай вуліцы гнаўся вусаты
дзядзька з зубамі наверсе, як у бабра.

— Я?

Бабёр на міг страціў упэўненасць, пасля махнуў рукой
і з капітуляцыяй у голосе прамовіў:

— Не, гэта не тая!

Я ішла па вуліцы Міцкевіча і задумвалася над мімалётнасцю шчасця. Вось-вось, здавалася, папаўся ўжо нейкі тып на
маю фотаплёнку. А ён, як з'явіўся, так і знік. Маё становішча
аўтактоны ў Н. акрэслілі б адным словам: „Біда!”

* * *

Лепш не гаварыць, што заняслу мяне ў мястэчка з казлом
у гербе. Ці сапраўды прафесійныя абавязкі? Раней, значыць
цягам апошняй ночы, яшчэ раз прачытала я апавяданні Мірана Грыкі. Раніцай шэф прапанаваў ехаць у глыбінку, каб
высветліць тэму беспрацоўя.

— А, можа, у Н. — папрасілася я.

— Толькі не нарываіся! — пачула замест блаславенства.

Усім тым, хто не чытаў М. Грыкі, належацца слова паяснення. Піша ён пра табун беспрацоўных песімістай. Справа іншая: тыя яго беспрацоўныя — сімпатычныя персанажы. Паводле літаратара, героі мелі ўжо зранку валицца на вуліцы, карацей, выседжваць у парку. І то круглыя суткі. З магчымым перапынкам на грыбную экспкурсію ў Макаўскую хвайну.

Яшчэ перад Нарвай у маёй галаве быў гатовы план і дзейнне фотарэпартажа. Значыць, так: герой ўжо вярнуліся з грыбоў і сядзяць у парку. Зачапляюць пешаходаў. Мазгуюць — як тут раздабыць на чарніла. І вось перад імі з'яўляецца добрая цётка з кашальком, нешта запісвае. А яны распавядаюць і распавядаюць. Пасля пазіруюць да здымкаў. Я раскашэлюся (толькі без перабольшвання — дастаткова ім дзесяць злотых). Нібыта за страту іх каштоўнага часу. Хоць не — могуць пакрыўдзіцца. А гэтыя дзесяць злотых — такі ганаарарчык ад фірмы. (Паводле М. Г. — хопіць на пяць пляшак пойла, у мясцовым слэнгу — мазгаебкі).

* * *

Мой фотарэпартаж згарэў яшчэ да таго, як затармазілі колы аўтобуса. У парку, замест героя маёй тэмы, сядзеў знаёмы бізнесовец з мабільнікам у правай руцэ (яго левая рука таксама была занята — ён з нерваў абкусваў ногці). Страшнавата было падысці да яго — такі быў злосны. Але і прычына была не абы-якая:

— Ужо трэці дзень выглядаю сваіх новых гастарбайтэраў з Кялецкага. А яны, сама бачыш, у жмуркі са мной гуляюць. Звоніць, што ўжо ў дарозе — а сама бачыш...

— Бачу, — кажу, хоць нікога не бачу. — А сваіх то няма? — у мaim голасе адчуваеца надзея на станоўчы адказ. Але тут, нечакана, грымнулі паклёпы ў адпас беспрацоўных. Сорам паўтараць такое.

— Пакажы мне такога, то зафундую табе квіток у Нью-Йорк! — выкрыкае ўсхваляваны бізнесмен.

Неведаў ён, што ў маёй рэпарцёрскай сэрца ўбівае іржавы цвік.

Мы развіталіся. Я ішла і чамусьці, замест квітка ў Нью-Йорк, бачыла воўчы белет, якім палохаюць у тутэйшым прадпрыемстве „Гонар”. У будынак сацыяльнай дапамогі завалаклася я з падрэзанымі крыллямі. Калі мяне ўбачылі, адразу падставілі крэсла.

— Здаецца, у нас адзін беспрацоўны, — доўга шукалі патрэбную мне інфармацыю. Вядома, ні прозвішча, ні адресу той асобы я не атрымала. Усё дзеля таго, каб не зачапіць ягонага гонару. Ужо за дзвярыма ўстановы ўхапіў мяне за палу плашча знаёмы адвакат:

— Гэта той, што з турмы нядаўна выйшаў, — шапнуў. От такая сабе перасцярога, каб не шукаць адзінага ў мястэчку беспрацоўнага.

* * *

І што тут прыдумаць? Доўга бадзялася я па вузкіх вуліцах мястэчка з козлікам у гербе. Яшчэ абкалядавала з сем прадуктовых магазінаў, у тым ліку краму, дзе нясплачаны крэдыт мае літаратар М. Г. Усё дарма. Жыццё насыхалася з мяне. Так, гэта былі кпіны. Куды ні глянь — работа, прадпрымальнасць. Хто крье хату чырвонай бляхай, хто падмятае панадворак. Каля парку — плакаты-запрашэнні на канцэрт маскоўскага балета „Бярозка”. На шапцы веласіпедыста, што абмінуў мяне, рэклама ўсёбачнага „Гонару”. Нахабства раскошы атакавала з усіх бакоў. Каля магазіна „Далікатэсы” сакаталі трох цёткі, загружаныя прадуктамі. З паласатых пакетаў тырчэлі пруты каўбас, рыльцы пляшак, бананы. Адна званіла па мабільніку мужу, прасіла, каб той падышоў і дапамог несці пакупкі. А то накупляла, што аж рукі абрываюцца. Другая чакала нявестку, што мела прымчацца за ёй на машыне.

„І хто тут бедны?” — дакараў унутраны голас. Я заракала ся, што ўжо ніколі не вазьму ў руکі кніжку Мірана. Не памятаю, што было яшчэ ў гэтай запрацаванай, сътай, шчаслівой мясціне. Толькі на канец, быццам на развітанне з месцам літаратурнага дзеяння, здарыўся момант, які быццам бы выпаўз са стронак Грыкавай прозы. На ўсякі выпадак ніко-

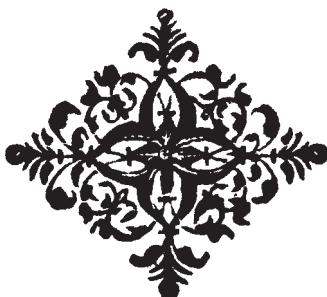
му пра яго не гавару. Хто сёння паверыць у цуд? Але тут канкрэтны доказ, канкрэтны фотаздымак.

— А можа нам здымак пstryкнече? — ласкова папрасіў дзядзька, які, быццам месяц з-за хмары, выплыў з-за белай сцяны „Далікатэсаў”. Мне не хацелася фатаграфаваць задаволеных твараў, але, маючы на ўвазе прэстыж газеты, не выпадала адмовіць. Задаволены мужык заклікаў стоячага побрач калегу ў скуранным капялюшыку. Дзядзькі прыпыніліся на фоне белага „Мерседэса”. „Напэўна, гандлююць золатам”, — падумала я. На канец, каб аказаць пашану і ўвагу фатаграфаваным, запісала я каардынаты фотамадэляў. А сама бяздарным, горш чым у п'яніцы, крокам рушыла ў бок старога аўтобуса. Тады яшчэ раз пачуўся ўжо знаёмы мне голас:

— Толькі ў газету нас не стаўце, — кінуў на развітанне мой фотамадэль без капелюша.

— А то чаму? — запыталася я без асаблівай цікавасці.

— Бо я з „вінзеня” нядаўна выйшаў.

Самагонка і частушкі

YН. прыперліся мы за самагонкай пад Гагатуху, або як кажуць пра 13 студзеня ў народзе, „na Sylwestra po raz drugi”. Там танна. За дзве паўтаралітровыя бутэлькі, такія з-пад напою „Гооп”, самагоншчык Бунька патрабуе сорак пяць злотых. У канкурэнцыі, значыць у Бонда, таксама сорак пяць, плюс бясплатна драўляны зубр (для турыстаў) або бярозавы венік (для мясцовых). Заплату часам прымаюць у натуры, у канкрэтнасці — жыта і бульбу, якія зноў перапрацуваюць на самагонку. Можна яшчэ адрабіць ім у полі, найчасцей пры выцягванні гною з хлява.

Паколькі ля хаты самагоншчыка Бунькі стаяла паліцэйская машына, мы крыху збянтэжыліся і адразу падаліся ў бар „Амазонка”.

— Кора lat! — не крыкнуў, а віснуў на прывітанне Вася, вядомы ў наваколлі як Коўбык. Ён пацалаў мяне ў руку і папрасіў С., каб той зрабіў нам памятны здымак яго мабілай.

— Wiesz, bardzo cię lubię, Ewulka! — сказаў па-польsku.

Коўбык ніколі не адазваўся да мяне па-свойму, нават калі я яго далікатна папракала, прасіла, каб не рабіў з сябе дурня. Але, дарэмна. Вася зацяўся і з жанчынамі гаворыць толькі па-польску, як статыстычна ахвяра асіміляцыі. Тут і яшчэ справа асаблівай трактоўкі роднай мовы. Коўбык перакананы, што па-свойму размаўляе толькі дзярэўня, а да прыезджых трэба гаварыць па-гарадскому, значыць, па-польску. Гэтая мова ў яго мае ранг агульнасусветнай. Аднойчы сама я была сведкам як Васік менавітва на ёй прамаўляў да францужанкі. Не перашкаджала яму інфармацыя, што францужанка ні ўзуб не кеміць ані слова.

— Але чаму ля Бунькі стаіць паліцыя? — спыталіся мы.

Пахла няўдачай. І як на злосць канкурэнцыя, значыць, Бонд і яго жанчына якраз паехалі ў магазін „Бядронка”.

— Ці хто данёс на Буньку? — пыталі мы. — А можа санэпідэмстанцыя прыдзіраецца?

— А ну вас! — зарагатаў Коўбык. — Якія вы разумныя! Паліцыя таксама за самагонкай прыехала... — і, вышчырыўшы зубы, дадаў: — Ma się tē markę, no nie?

— Ну, так!

Мы паверылі. Бо што тут такая паліцыя. Ходзяць чуткі, што сам Цімашэвіч сюды за самагонкай заязджае. Кожны раз, калі гоніцца ў сваю пушчансскую дачу.

Праўда, дзве гадзіны пазней мы купілі тры „гоопы”. Бунька не выглядаў на запалоханага, наадварот, ён жартаваў. Дарма далажыў пруток вэнджанай каўбасы і зубра.

— Это за чудзесный календар і „Ніву”!

Гэты ўсю здзелку чамусьці вёў на іншай агульнасусветнай мове... на расейскай трасянцы.

* * *

Мы пільнавалі, каб у зручны момант шмыгануць да Бунькі. Шкада, каб чарга пррапала. Вуліцай усё гналіся незнамыя машыны. Коўбык пазяхаў ад нудоты, якая тут шчырылася з кожнага кутка. У бары быў яшчэ адзін кліент. Драмаў прыkleены да бруднай сцяны і выглядаў як рэквізіт, якога не прыбраў пасля навагодніх ясляў. Уся ўвага, хочаш ці не, ад-

ведзена Ваську. У пэўны момант я прыкмеціла ў Коўбыка навыя зубы. Угары, і ўнізе, у роўных шарэнгах бялелі зубалі.

— О-го-го, брат! — павіншавалі мы кавалера з новым гарнітурам зубоў. — Малайчына ты. Урэшце надумаўся.

— I prawo jazdy ja sobie zrobił, — пахваліўся той.

Толькі цяпер мы прыкмецілі, што ў Н. ідзе не адно Новы год, але і новае шчасце. — Ты, мабыць, жаніцца збіраешся? — спыталася я. Але ён, замест пахваліцца дзяўчынай, толькі пачырванеў.

— Раскажы ім пра Маркачыху! — прашыпеў у кутку той адзінокі кліент. Да гэтай пары мы не ведалі, што за намі сочыць. І то хто — сам Антошка Круп, вядомы ў наваколлі любіцель курэй і пеўняў, гараскопаў і салёнаў парнухі. Антоша цмокнуў мяне ў руку:

— Я не в курсе дела, — прыкінуўся Круп. Гэта было чыстае какецтва. Мы ведалі, што ён усё ведаў. Ну, хаця б па сваіх гараскопах.

* * *

— Толькі абяцай, — Коўбык мне падміргнуў, — што не напішаш пра гэта ў газету. Спачатку расказ не атрымліваўся і трэба было яго падліваць півам. Фундавалі пароўну расказчыку і яго карэктару — Крупу. Той толькі час ад часу ўваходзіў у слова і казаў: „Не піздзі!”

— Або напішы, — змяніў тактыку Коўбык. — Хай наш народ пасмяецца. А то зіма такая сумная.

— Добра! — пагадзілася я, хоць паміж словамі адчувалася маніпуляцыя. Паводле Коўбыка, усяму вінаваты Еўрасаюз. У канкрэтнасці еўрадаплаты да ніzkатаварных гаспадараў. Інакш ён ніколі не патрапіў бы на балотнае ўрочышча Гнілец. Ад вайны ніхто з ягонай сям'і не касіў там асакі, не карчаваў дзікага кустоў. Ніхто туды не сунуў вачэй, асабліва пасля здарэння, калі ў Гнільцы ўтапілася чорная карова Максімкавых. Гэтую нядбайнасць рашыў выправіць сам Коўбык. Вядома, за падшэптам Брусяля, які плаціў яму за кожны дадатковы апрацаваны кавалак зямлі. Ад раніцы да вечара ўсю восень хлапец шчыраваў на балоце. Ён высякаў карчы, рэ-

заў альшыну, касіў рагоз і трыснёг.

— А ў гэты дзень уляцеў мне камар у вока, — успамінае, — і я, не думаўшы, пабег да Маркачыхі. Яе хатка стаіць сто метраў ад майго балота. Нічога не прадчуваў, не баяўся. Хоць усе мы ведалі, што ў маладыя гады Маркачыха займалася найстарэйшай прафесіяй свету.

Калі ёй стукнула восемдзесят (а пра гэта даведаліся ў Н. з канцэрта пажадання ў па Радыё „Рацыя”), у якасці музычнага падарунка паставілі ўдаве раманс Віктара Шалкевіча „Ганка з Пагулянкі”, дзе кожны прыпей завяршаўся фразай: „А жэбы цебе, глупя курво, трафіл шляят!” Пасля такога мужчынскі пол стаў абмінаць яе хату.

— Яна ахвотна мне дапамагла, — працягваў Вася, — найперш язычком выняла мне камара з вока, адначасова мяне распранула і згвалтавала...

— Ну то пайшоў пад нож! — зарагаталі ўсе, у tym ліку і барменка Алька, якая дагэтуль была прыкаваная да экрана тэлевізара.

Найгаласней рагатаў чамусьці сам згвалтаваны.

* * *

— Вы не верце яму, — Антоша Круп зайдзросціў, што дзяякуючы салёнай гісторыі ўся ўвага была накіравана на Коўбыка. З часам аповед згвалтаванага мы таксама прапусцілі між вушэй. Хлапец апавядыаў пра сваю прыгоду кожны раз інакш. На канец высветлілася, што ўдава Маркачыха яго не згвалтавала, а толькі распранула і пацалавала...

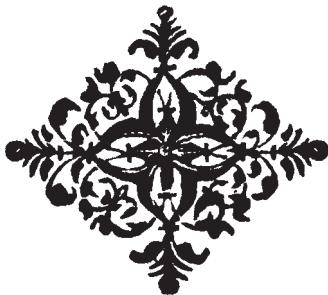
Мы страцілі цікавасць...

— А чаму не пытаецце што было далей? — абурыўся кавалер. — Я ж найважнейшага яшчэ не сказаў...

— Трэба ўжо да Бонда, — выкруціліся мы і падняліся з-за століка. Антоша Круп выйшаў за намі на двор і сказаў у сакрэтнасці, што Коўбык працуе для Бонда. Калі ўласніка самагоначнай мануфактуры няма ў хаце, той забаўляе кліентаў. Мы былі, дарэчы, жывым прыкладам гэтаму. Сваё прызнанне закончыў ён на пакорнай ноце:

— Пазычце дзесяць злотых.

Мы пазычылі. І думаю, што належным чынам ацанілі спрыт дуэта Коўбык — Круп. Іх гісторыя пра гвалт напамінала сюжэты частушак, у якіх дзеля падмацавання эффекту была рэзка вызначаная розніца ў гадах паміж кахранкамі. Прыблізна на сорак гадоў. Мы пагадзіліся, што ў Н. пахне ўжо капіталізмам, таму заплацілі за пацеху. Самі таксама, каб яшчэ больш „разарвацца”, павярнулі ў бок гагатушнай традыцыі. Калі мы пакідалі Н., я выскачыла з машины і чырвонай памадай нашрайбавала на плоце Коўбыка надпіс-загад: „Коўбык, жанісь!” Пасля, нехта яшчэ дапісаў: „Коўбык, не тырчы! Жанісь — каб дурні не звялісь!”

Залатое кальцо

Да ганка, які аздабляе легендарны ўжо „Night Club”, ступаю як па мінным полі, цераз каровіны бомбы. У глыбі панадворка завіхаецца дзядзька. Чакаю. Ён ідзе ў мой бок, нешта гаворыць. Пад плотам, а дакладней пад бярозкай у цяні, храпе смуглавы кліент. Ля ног храпуна старажуе аблезлы дварняк.

— Ці вы будзеце Жорж? — называю імя лысаватага дзядзькі з цадзілкам у руках.

— А ў чым справа?

— Я ў бар!

— У мяне няма бара, — кажа дрыжачым голасам Жорж і адразу выпраўляе мяне да канкурэнцыі, значыць, у бар „Амазонка”, некалькі кіламетраў лесам, а пасля лугамі.

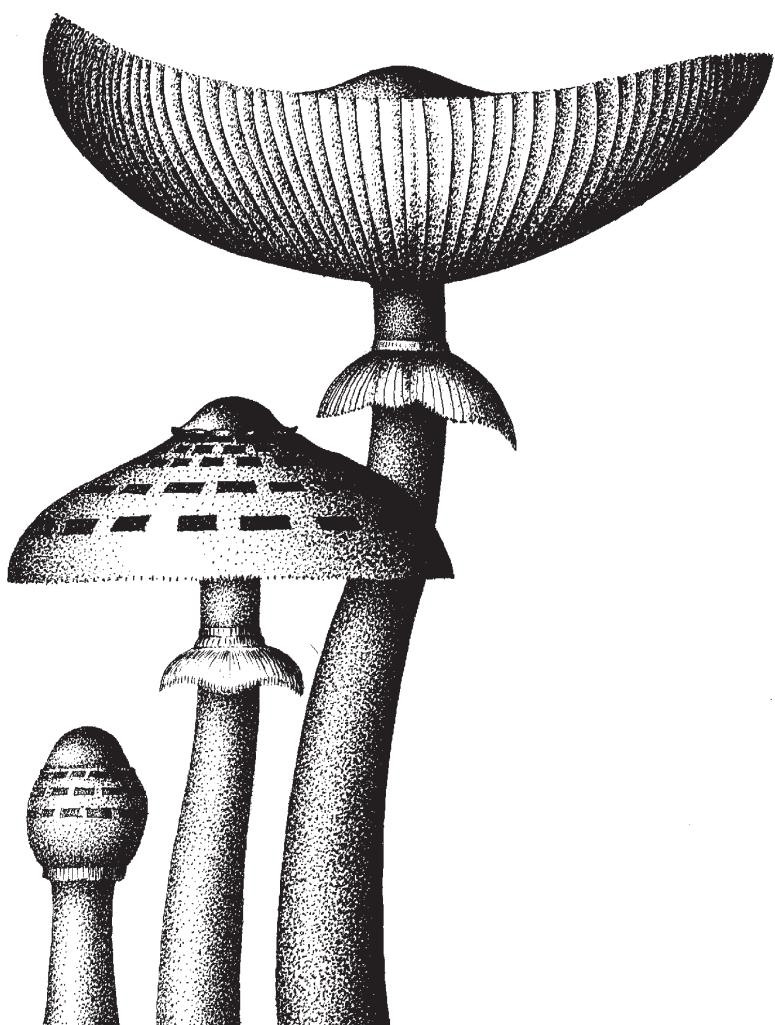
— Я звычайны гаспадар — і, быццам у апраўданне, тыцкае пальцам у прывязаных да плота дзвюх кароў галандской пароды і на бітон са свежым малаком.

— Жоржык! — з сярэдзіны хаткі далятае дзікі роў, — нясі трыв „давкі”...

Гаспадар пераступае з нагі на нагу.

— Давай давкууууу!!! — выюсь у хаце.

— Як дам, то нэ встанэш! — адзываецца ў адказ уласнік „начнога клуба”.

* * *

Пра „Night Club”, як клічуць хату Жоржа, ведаюць не толькі ў парафii. Ягоная слава дайшла ў Беласток. Найперш дзякуючы сваёй кухні. Карапей, за пяць злотых можна тут кульнуць чарку самагонкі і закусіць скібкай хлеба з салам і цыбуляй або часнаком. Па спецыяльным жаданні шэф кухні, значыцца сам Жорж, наварыць таўканіцы або сасмажыць прынесеныя з лесу грыбы.

— Поўны сервіс, — жартуе Себастыян з Беластока, які прыехаў на канікулы да самотнага дзядзькі дапамагаць яму ў сенакосах. Але дзень у дзень шпарыць дождж.

— То ходзім у лес за грыбамі, — смяецца маладзён з пастаўленай на гель прычоскай.

На дылі, што вісіць над печкай, лепка густа аблеплена мёртвымі мухамі і камарамі.

— А што значыць „давка”?

— Такая праваслаўная доза, — паясняе мне па-польску беластоцкі сваяк, — rõl szklanki samogonu i kanapka ze słoninką.

— І колькі можаш прыняць доз?

— Усё ад грыба залежыць, — Сэбастыян карыстаецца моўрай проста з беластоцкага базару, дзе ўсе грыбы (як гародніну і садавіну) гандляры на сваіх шыльдачках перастроілі на адзіночны лік. Лісічкі, напрыклад, хай тут іх поўная кучча, у іх памечаны як лісічка. (У „начным клубе” пайшлі яшчэ далей — ідзе пра казацкую трактоўку намінальных назоўнікаў. Сэбастыяна, напрыклад, без цырымоніі і кумоў перахрысцілі на Бэстыяна).

У мясціне непітушчыя ненавідзяць грыбоў і калі аматары „давак” імкнуцца ў лес, за імі ўслед пасылаюць праклён: „А йді ты кібені матіэрый!”

* * *

Хоць яшчэ перад хвілінай у „начным клубе” шумела быццам у вулеі, раптам з-за майго тут візіту запанавала ціш, як бы мак пасяялі. Шок выклікае... свойская мова.

— Perełko! — азываецца па-польску ашаломлены дзядзька беластоцкага сваяка. — Можа кватэрну шукаеш?

— Я не турыстка, — кажу. — Хачу напісаць пра ваш бар.

— А пра што тут пісаць, — хвалюеца напалоханы Жорж. Раіць пад'ехаць на Купалле ў Белавежу. Але не выганяе. Надварот. З чыстага пакоя прывалок вялікі фатэль (апошня сядзяць на драўлянай лаве або зэлліках).

— Вось паглядзі, — прапануе свае апартаменты (чысты пакой і алькер), — паглядзі як я жыву.

Жорж жыве падвойным жыццём. Бар — месца бяседы — знаходзіцца ў аблезлай, бруднай кухні. На печы — асмаленныя чыгуны. Стол пасярэдзіне цеснай хаты засланы газетай. Затое на хаце — у чыстай частцы — як у салоне. Трохстворкаве люстра. Чырвоная пластмасавая ружы ў вазоне. Вышываная падушкі. Маю ўвагу прыцягвае ніўскі каляндар, пачэплены пад іконай св. Юрыя. Пры некоторых датах агарарная занатоўкі тыпу: „Даганяў Рабую...”

— Jerzy, poczestuj grzybami, — азываеца чарнавусы Андрэй.

— Ага? Калі вы ўсе бэткі пажэрлі, — мармыча Жорж. Чамусьці не прапануюць мне праваслаўнай дозы.

* * *

У сярэдзіне мясціны я прыкмеціла цётку. Жанчына мела перайсці мне дарогу з пустымі вёдрамі. У народзе вераць, што калі пераступяць дарогу з пустымі вёдрамі ці пасудзінай — чакай няўдачы. І найгорш, калі дарогу пярайдзе жанчына. На шчасце цётка, пакуль я пераеду, адчакала ў браме.

— А можа падкажаце дзе „Night Club?” — пытаю, вярнуўшыся з-за магічнай лініі. Сядаем на лавачцы.

— Толькі не пі з гэтym злыднямі, — павучае мяне добрая душа, — бо падсыплюць чаго ды яшчэ згвалтуюць. Там усялякія сыходзяцца. Ёсць і такія, што ўжо розум адпілі.

Жоржа празываюць „бісменам”.

— Назбірае дурняў з усяго свету і співае. Каб яшчэ дарма? А то апошнюю залатоўку з кішэні выцісне, — абураеца цётка.

— А ці толькі мужчыны там бушуюць? — намякаю на назоў забягалаўкі. У адказ пачую пра рускіх дзяўчат, якія ў дзень гандлююць спіртам і папяросамі на базары.

— А сваіх тут няма?

— Усе паненкі па свеце раз'ехаліся, — цётка сама выправіла ў свет тры дачкі.

— Ці далёка яны з'ехалі?

— У Беласток.

Хоць у сталіцу ваяводства адлюль 63 кіламетры, горад явіцца быццам ён за мяжой.

* * *

У Жоржаву забягалаўку можна патрапіць з закрытымі вачыма. З панадворка грыміць музыка. Нелегальшчына мае тут прызнак прэстыжнасці. Якраз ідзе руская блатная песня „Таганка”. Гаспадар паказвае магнітафонную плёнку з калекцыі „Залатое кальцо”. На вокладцы загаловак: „Жыве незалежная Беларусь!”

— Беларускія песні, — хапаецца за сэрца Бэстыян, — са по prostu zajebiste.

Для Сэбастыяна ўсе песні з усходу — беларускія, нават маскоўская „Таганка”. Песні таксама нелегальныя. Пірацкую касету Жорж набыў ад кантрабандыста з Ваўкавыска, які раз у тыдзень давозіць сюды салірку і папяросы.

— А што, байкаватыя песні? — дамагаецца прызнання шэф дзікай забягалаўкі.

Ён сам больш за песні любіць паталковаць пра палітыку. Што думае пра нашу перспектыву ўваходу ў Еўрасаюз?

— Капец усяму будзе, — прарочыць па чорнаму сцэнарью, — магіла! — Жорж ведае як гэта скончыцца: — Апрануць нас, беларусаў, у вышываныя кашулі, вывезуць у лес, нацкуюць сабакам і будуць страляць як у аленяў.

— А хто ж такі захоча пацэліць у вашу прадпрымальную асобу?

— Будуць такія, — кажа.

Паміж балбатнёй намаўляюць мяне выпіць дрынк. Жарты скончыліся, сядою на ровар. Першыя кіламетры я яшчэ ў клубе. Услед мне ляцяць песні з калекцыі „Залатое кальцо”. Разглядаюся па баках. На палях і лугах усюды заляглі аبلاغі.

Помста дзеда

Ісельнік Жэнік стаў успамінацца ў самых нечаканых месцах і сітуацыях. Я была перад ім у даўгу, а ў яго не было ўжо нікога. Ні сям’і, ні радні, нават злой славы па сабе не пакінуў. Яшчэ, як на злосць, цягам апошняй зімы завалілася ягоная драўляная хатка. І каб на гэтым закончылася, ніхто не нерваваўся б. Жэнік пачаў страшыць. Як заклінаюцца ў Н. — самагубнік брыдзе па начах і крыжам (грэцкім) значыць рэкламныя лістоўкі банкаў, якія прапануюць хуткія крэдыты. Іншы раз прысядзе сярод руінаў на ўцалелым крэсле і журботна плача.

* * *

Мой доўг — не зусім мой. У дзень, калі першы раз прывезлі мяне ў Н., дарогу перасяклі мужчыны. Яны знослі з суседніх дамоў сталы на памінальны абед. Якраз паҳаранілі дзядзьку Міхала, бацьку будучага самагубцы. Нябожчыка пахавалі ў шчыльна запламбаванай труне. Загінуў ён у таемных абставінах. У 1989 годзе выправіўся ажно ў Шчэцін на шлюб да дачкі, куды драпанула сястрыца Жэніка ў пошуках шчасця. Набраў з сабой вяндолін, гарэлкі. Што тады сталася

— ведаюць адзін Бог і забойцы. Знайшлі яго тры месяцы пазней, недзе пад Ольштынам. Без кашалька і чамадана. У мерляка была падрэзана глотка і выдзеўбаны вочы. Удава пабаялася шукаць віноўнікаў і справядлівасці.

* * *

Сам Жэнік, каб жыў, ахвотна расказаў бы пра праблемы з банкамі. Яго любоў да роднага, у тым ліку да журналістак з-пад знаку беларускіх тэлеперадач і прэсы межавала з апантанасцю.

Раз, калі я села на аўтобус, нечакана на маю спіну склаціся тона славы. Будчы пакутнік на голас выказваў захапленне ў бок маёй пісаніны. Пахвалы сыпаліся на цікаўны грунт, некоторыя пасажыры азіраліся і глядзелі ў мой бок. Калі я зыходзіла з аўтобуса, шафёр пачаставаў мяне цукеркай.

Незабыўная сітуацыя паўтарылася. У гэтых раз Жэнік наладзіў мне ў будынку гміны яшчэ лепшы спектакль.

— Здоровенъко! — гукнуў ён на ўвесь калідор і стаў гучна дакладваць пра афёру ў гміне. Раіў высветліць, дзе прапала дзвесце банак з кансервай, якія пад ёлку падарыў беспрацоўным мясцовым прадпрымальнікам.

— Я... я таго...

Не было куды адступацца. Перада мной, быццам мора ў час вяртання Майселя з егіпецкай няволі, расступаўся на бакі народ і я апынулася перад здзіўленым абліччам войта. Нехта адкрыў дзвёры ў кабінет. Ад нечаканасці войт стаў гаварыць па-англійску. Адразу наліў мне шклянку каньяку. За гэтых пачастунак я менавіта ўдзячна Жэніку.

* * *

— Што значаць крыжы на банкавых рэкламных лістоўках і жаласны плач самагубніка?

— Мабыць, гэта такая перасцярога для нас, — Ёзік Дрозд жыва напалоханы вяртаннем мярца. — Но і я неаднойчы браў тыя крэдыты, — прызнаецца кавалер у шапцы-вшанцы са штушнага футра. Але матка з пенсіі расплацілася.

Размова з Ёзікам пакутная. За кожную інфармацыю патра-

буе чарговай бутэлъкі піва.

— Жэнік набраў тых крыдэтаў ад х..., — цягне пакутлівую аповесць. Ад х... значыць — тысячу злотых.

Такую пазыку прапануе зараз амаль кожны банк. Без ніякіх забеспячэнняў і жырантаў. Пасля чарговага піва Ёзік зноў пачынае расказ з таго самага месца.

— Набраў Жэнік тых крэдытаў...

— Ну, добра, а з якой мэтай іх браў?

— З людской мэтай, — кавалер у вушанцы проста расчуліўся. Успамін гульбішчаў яшчэ сёння грэе яго душу. — Бо раней такі крэдыт узялі Слава Касцюк, удава Шурка, Генік Макаркаў, мае два юрадныя браты Толік і Валік... Уся нашая брашака... То і ён мусіў калегам адставіць...

Пасля чарговага піва Ёзік пачынае плакаць.

— І мне, — прадказвае па-чорнаму, — канец такі будзе.

* * *

Рэканструкцыю самагубства трэба было саставіць паводле некалькіх крыніц. У адной справе не было разыходжанняў. Сапраўды, Жэнік узяў першы крэдыт, каб пачаставаць кампанію. Дзеля гэтага ён пазваніў у банк, які раней раскінуў свае лістоўкі ў наваколлі бара „Амазонка”. Агенты банка з’яўліся яшчэ ў той жа самы дзень і ад рукі выплацілі тысячу злотых. Грошы таялі ў вачах, іх прагулялі за тры незабыўныя дні (якіх мала хто памятае). Затое працэнтная стаўка расла як апантаная. Каб аддаць першы крэдыт, Жэнік быў вымушаны ўзяць два чарговыя. Пасля браў зноў і зноў... Аж асталася вяроўка.

— Відаць нешта падпісаў, — мяркуе Ёзік і распавядзе пра паслядоўнасці: — Прыйзджалі адвячоркам, прыстаўлялі пісталет да галавы, білі...

Жэнік пакончыў з сабой у таямніцы ад усяго свету.

— Сеў на ровар і паехаў у бок Белавежы, — кажа Соня. Бабуля бачыла яго апошній. — Я думала, што ён на одпуст які выбраўся, бо і пабрыты і чыста апрануты быў.

Жэніка знайшлі з вяроўкаю на шыі трох тыдні пазней. Соню, як і апошніх у Н., напалохаў адзін знак: у яго, як і ў бацькі, птушкі выдзеўблі вочы. И яго, як і бацьку, пахавалі ў запламбованай труне. Паводле старажылкі, вінаватыя грахі продкаў:

— Бацькі самагубцы, — Сонька сцішае голас, — брыдка абышліся са сваім дзедам. Калі стары стаў хварэць, занеслі яго ў авечы хлеў і кінулі, каб там паміраў. Каб не смярдзеў ім пад носам. У іх у хаце заўсёды быў парадак.

Апошні сон Палашкі

Палашка патрапіла ў гospіс з паламанай пашчэнкай і рэбрмі. Усё глядзела ў акно і чакала калі прыйдуць і забяруць яе назад, у свой дом. Сукватарантка па гospісе не шкадуе брыдкіх слоў у адараc сям'і нябожчыцы: „Гэта пустыя людзі...” — кажа яна пра элегантных дачок і ўнучку.

Бабуля памерла без пары і быццам па сваім жаданні. Ад безупыннага выглядання родных перастала есці і піць.

— Набралася бабка жалю і памерла.

* * *

Часта думаю пра Палашку, звычайна калі прысніцца мне дзіўны сон і не ўмею яго разгадаць. Як сёння памятаю яе драўляную хатку з пахам людскога поту і свойскага хлеба. З вышыванымі ручнікамі і макаткамі, з ложкам аздобленым трох'яруснымі гаftаванымі і вышыванымі падушкамі. З сямейнымі здымкамі, сярод якіх найбольш месца займалі школьнія партрэты яе дачок, унукаў. На хаці, значыць, у чы-

стым пакоі, прызначаным толькі для важных гасцей і бацечкі, вісела люстра. Яго, як і ікону на покуці, Палашка аздабляла ручніком у фіялетава-чырвоныя ружы і сінія галубы. Заўсёды, калі я крадком убягала ў той пакойчык, вабіла мяне гэтае люстра. Часам здавалася мне, што бачу там... сябе — нейкую дзіўную, з адмененым, чужым тварам. Цяпер, у дарослым жыцці, таксама сустракаю такія люстры. Бачу іх у цягніках, у гасцініцах. Мімавольна думаю тады пра Палашку. І як жанчына разгадвае сны з маёй бабуляй. Успамінаю раніцы, калі Палашка заходзіла ў хату на важны сеанс-сон-парату, які доўжыўся прынамсі гадзіну. Трэба было дэталёва разблытаць жмут сімвалаў і разгадаць што то з гэтага атрымаецца. Палашка ведала, што можа атрымацца, аднак паведамляла толькі добрыя навіны. У яе галаве змяшчаўся своеасаблівы банк сноў. Жанчына памятала і парыўноўвала пачуты сон да тысячы іншых: сваіх і чужых. Да тых, што прыніліся яе сяброўкам, бацькам ці нават ейнай бабулі ў час бежанства, дзесяці ў далёкай Сібіры, сто гадоў таму. Калісьці я спытала ў Палашкі чаму яна аздабляе сваё люстра ручнікамі. Мне здавалася што ў ім... Але ў адказ я пачула простыя слова: „Каб было прыгажэй”.

* * *

Каб не было сумненняў хто ёсьць хто, на брамцы ў сваякоў пакойнай Палашкі тырчиць шыльдачка з выявай грознага сабарнішча і надпісам: „Я тут гаспадар!” У глыбі панадворка бегае дварняк і дзяўкае ахрыплым голасам. Баішца прыблізіцца. Так як і сама ўласніца двухпавярховай мураванкі, аздобленай аранжавай штукатуркай-баранкам ды абчэпленай як ёлка рознакаляровымі кветкамі ў вазонках. Яшчэ пакуль адчыніць мне закрытыя на засаўку дзвёры ў сваёй крэпасці, чую там агрэсіўную лаянку. Унучка Палашкі, больш-меныш майго ўзросту, выходзіць у ружовым халаціку. Пахне ад яе алкаголем.

— Гаспадара няма ў хаце, — кідае на прывітанне.

Калі ўсё ж удасца ўтварыць маладзіцу на слова, тая адразу пачынае наракаць на безграшоўе. У пакоі за закрытымі

дзвярамі вішчыць дзіцятка.

— Закрый рот або сама табе закрыю! — кричыць у бок дзвярэй.

Дзяўчынка раве як сірэна. На нашых вачах адкрываюца дзвёры і малеча тыграм кідаецца на мамулю:

— Заб’ю цябе! — верашчыць малая і ўбіваецца ў маці кіп-циюрамі, кусае...

Стаю ў шоку ад гэтай драпежнай мацярынскай карцінкі. Пытаю яшчэ, што зробяць са старой, запушчанай Палашчынай хатай, якая стаіць непрыкметна ў глыбі панадворка.

— Ахвотна б яе падпаліла, — кажа ўнучка, — такі бардак на панадворку.

Словы апякаюць мае ўспаміны пра люстра. Мне хочацца заглянуць у сярэдзіну хаткі, але баюся пабачыць хлеў.

* * *

Палашку пабілі не чужыя вычварэнцы, толькі родныя дочки. Элегантныя панюсі пенсійнага ўзросту.

— Праблемы пачаліся тады, калі я стала апякункай, — кажа маладзіца. — Раней бабкай ніхто не цікавіўся, калі нават хворай ляжала. Мы адны з Ромікам (мова пра мужа, які зараз коле свіней на бойні ў прыватніка) усё ёй давозілі, кармілі, прыбіралі.

Сям’я пазайздросціла ім лёгкага прыбытку.

— Дочки мо з пяць гадоў і вачэй не паказвалі. А тут з’явіліся і пачалі мяне абзываць. Што краду іхня гроши.

Цяпер сваячка шкадуе, што дазволіла загрузіць бабулю як мяшок бульбы ў сваю машыну і адправіць у госпіс. Апякунка-унучка клянецца, што яна невінаватая ў пакутах старэчы.

— Мы нават за свае гроши ёй есці куплялі, — паўтарае.

Гляджу на жанчыну і думаю пра яе адносіны з уласным дзіцяткам.

* * *

Пытаю яшчэ чаму яны не наведалі хворай у госпісе...

— Бо на білет не хапіла, — чуецца хітранькі адказ.

— То ж у вас свая машына.

— Паламалася і якраз у механіка стаяла...

— Тры месяцы?

— А што тут дзіўнага?

У бары „Амазонка” раскажуць мне пра іншую прычыну непрысутнасці ў госпісе. Ужо ў першую ноч, калі Палашку адправілі ў госпіс, апякунка разам з мужам Ромікам зламлі замок у камору падапечнай. На месцы чакала іх мора гарэлкі — пяць скрынак чыстага спірту, які старая прыдбала на сваю смерць. Пасля два тыдні — як успамінаюць у Н. — у жоўтай мураванцы спраўлялі баль. Ніхто з іх не прыйшоў на могілкі ў дзень пахавання. Праўда, Палашку, у таямніцы перад жыхарамі Н., элегантныя дочки пахавалі з дапамогай хаўтурнай фірмы.

— Каб „пажэбовым” з намі не падзяліцца, — унучка мае вялікі жаль да родных цётак.

Царская трызна

Юрка Карасюк памёр нечакана для самога сябе. Мрэц са здзіўленым ablіčcam сядзеў на лавачцы тры-чатыры гадзіны і не прыцягваў нічыйёй увагі. Першы пабачыў яго дурны Яшка, што доўга таптаўся ля нябожчыка і прасіў у таго папяроску. Пасля лётаў ад хаты да хаты і прадказваў нейкі баль. У бок дурнога ўдовы пасылалі дулі або затыкалі яму рот скібкай пірага з цукрам.

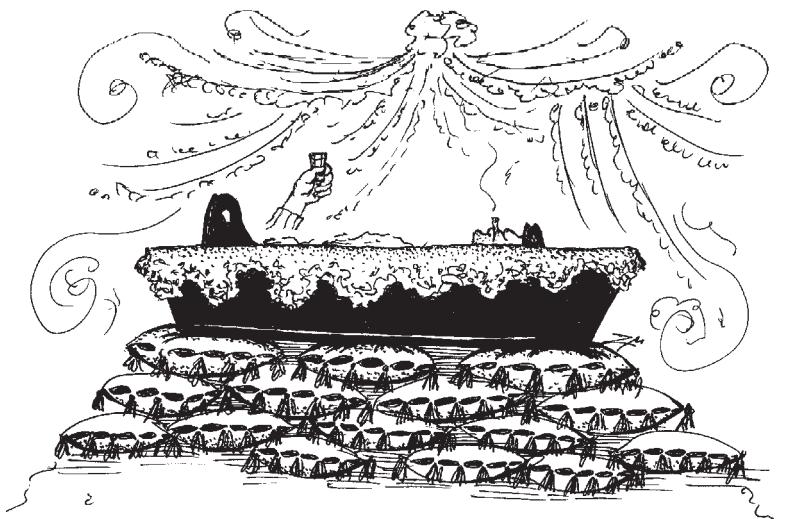
Пад вечар Карасюка знайшла маці.

— Што сядзіш як затычка ад пекла, — накрычала спачатку старая...

Пасля па вуліцы, рыхтык як у які пажар, раздаўся пранізлівы бабскі віск. Гэта быў пачатак вялікага зрыву, які тры дні і тры ночы запанаваў у Н. і які без сумнення можна назваць найбольшай падзеяй за апошнія дзесяць гадоў.

* * *

Праз дваццаць хвілін у Н. зноў пачулі роў. У гэты раз па брукаванай вулачцы імчала хуткая дапамога. Не ўсе яшчэ паверылі ў смерць Юрася Карасюка, нават калі лекар пацвер-

дзіў скон на паперы. Але ўжо тады ў рух пайшлі тэлефоны, бабулі званілі сваім дочкам, тыя, у сваю чаргу, перадавалі на віну далейшым сваякам і знаёмым ды ўсім хросным дочкам і сынам, якіх асіраптю Карасюк. Звестка пра здарэнне ў дрымучай і забытай вёсачцы на працягу першай гадзіны даля-цела ў Аўстралію.

Нейкія дзве гадзіны пазней, сярэдзінай вуліцы, басанож, імчала Шурка С. Удава толькі што ачуняла ад двухтыднёвага запою.

— Ах, мой саколік! Мой родненькі! Для каго ты нас бедных пакінуў?! — плылі пад неба яе журботныя галашэнні.

Ад ляманту, які выклікаў дрыжыкі на спіне і наводзіў плач, у вёсачцы зараблі дзве апошнія каровы. Найстарэйшыя ўдавы паспелі ўжо дакладна памыць мерцвяка. Апранутага як на шлюб Юрася, з кальцом са штучнага золата, паклалі на покуці.

— А я дапільнявала, каб ніхто вады не свіснуў, — скажа пасля ў таямніцы старажылка Люба.

У Н. ведае стары і малы, што ля хаўтураў труцца аматары

чорнай магіі. Самы вялікі для іх выклік гэта пакража вады, у якой мыюць нябожчыка.

— З такой вадой лёгка са свету звесці, — асцерагае добрая цётка.

* * *

Раніцай, недзе ў сем гадзін, над вёсачкай зноў раздаўся адчайны віск. У гэты раз калолі парсюка пад паміナルную абедню. Яшчэ ўначы, калі бабулі сядзелі ля пакойніка і пляялі яму „Кажут людэ, што я ўмру”, чыталі галашэнні са старых спышткаў, у якіх перапісаны хаўтурныя творы, актывізаваліся мужчынская талака. Старыя кавалеры, у тым ліку Ёзік Дрозд і Слава Касцюк, пазлівалі з усіх бунькаў брагу, якую знаходзілі ці то на печы, ці то ў кацульніку пенсіянераў і выгналі трох вядры самагонкі. Раніцай пагналіся яшчэ ў лес і на секлі поўны воз фашыны, якой выслалі панадворак памерлага. Каб прыгожа пахла.

З раніцы да вечара ў Н. панавала небывалае ажыўленне. У гэты дзень наймалодшыя элеганткі адправіліся ў мястэчка, каб зрабіць перманентную завіўку. Вядома, паводле афіцыйнай версіі, кабеты спяшаліся па жалобны вянок — такія аздобы заказалі, здаецца, з кожнага двара. На смерць Юрася Карасюка адгукнуліся і ўласнікі аўязных крамаў. Апрача хлеба і цукру сёння прапанавалі яны лампадкі, пластмасавыя букеты з надпісам „*Ostatnie pożegnanie*”, чорныя бабскія калготы.

* * *

Пасля абеду, у час калі завяршаецца працоўны дзень, у Н. пачалі з’язджацца гарадскія сваякі. Машыны імчалі адна за адной, а пасля іх можна было сустрэць ля кожнай старэнкай хаткі, рыхтык у Вялікдзень. Праўда, пасля ўскладзення ля труны кветак або вянка, многія адразу вярталіся ў горад на начлег. Толькі старажылкі і найбліжэйшая сям’я — сёстры, браты і маці трymалі ўсю ноч варту ля нябожчыка.

Час ад часу сярод клана ўзрываліся спонтанныя галашэнні. У гэтай справе ярка вылучалася згаданая ўжо ўдава Шурка С. У галашэннях успаміналіся толькі станоўчыя рысы па-

мерлага. Сам Юрэсь, каб жыў, дык дзіваваўся б гэтым раптоўным і квяцістым захапленнем ягоным пройдзеным шляхам. У жыцці па-рознаму бывала, асабліва ў час апошніх дваццаці гадоў, калі на маразм і дэпрэсію, выкліканую пастаяннымі паховінамі, у Н. мелі адно лякарства — запой. Але Юрэсь і тут меў сваю шляхетную місію.

— Нават у час, калі стаў лізаць дэннатурат, меў свой людскі клас, — скажа пасля Ёзік Дрозд. — Ён уставаў з-за стала або з лаўкі на зважай і прапанаваў небанальны тост: „За щасце і волю беларусаў!”

Гэты тост новапрадстаўлены Георгій меў пачуць яшчэ ў часы дзяцінства ад свайго дзеда, балахоўца.

* * *

Праўда, мала каму з прыезджых падабалася, што Карасюка хаваюць свае людзі, значыць, вяскоўцы. Асабліва гарадская чмыхалі і круцілі насамі:

— Пахавальная фірма пахавала б яго ў белых рукавічках!

Юрася Карасюка пахавалі на трэці дзень пасля смерці, калі з'ехаліся ўжо з усёй краіны і з замежжа сваякі. Сама магіла напамінала піраміду. Абклалі яе гурбой пластмасавых вянкоў — як пасля з зайдрасцю будуць паўтараць у Н. — як па нейкім епіскапе. Сам бацечка, з якім сям'я таргавалася наkont ганарапу за паховіны, назначаную суму аргументаваў словамі: „Я ж яго як самога цара вам пахаваў!”

Афіцыйныя хаўтуры закончыліся рытуальным спажываннем канону і шчодрым абедам, які цягам двух дзён смажылі і гатавалі дружнай талакой сваячкі і знаёмыя нябожчыка. Цягам гадзіны на стале паставілі звыш пяцідзесяці мясных, рыбных і салодкіх страў. Былі галубцы і першасныя каўбасы, адбіўныя катлеткі і бігас, селядцы і рыба на пяць способаў, салаты з гародніны і экзатычных пладоў, пончыкі і далікатныя пірагі з крэмавымі і шакаладнымі начынкамі.

Прыстале, згодна з традыцыяй, выпілі па тры кілішачкі, а пасля ўсе разышліся па дамах.

— Які сладкы погжэб вы Юрэсю справілі, — дзякавалі радні на развітанне ўдзельнікі сумнай гасціны. Яшчэ ў той са-

мы дзень у хаце пакойніка ўдавіцы спалілі смецце, памылі падлогу і вылілі ваду на крапіву.

* * *

Памінанне новапрадстаўленага працягвалася пасля ў наваколлі бара „Амазонка”. У спітай кампанії ўсё выхвалялі шляхетнасць і непаўторнасць памерлага. Дзеля апошняй справы пайшлі ў рух згаданыя ўжо тры вядры самагонкі, якую распівали-выпівалі па чарзе парцалянавай філіжанкай без вушка. Тут жа адбывалася і свайго роду тусоўка са смерцю:

— Цяпер чарга на мяне, — роў дзікім голасам Ёзік Дрозд. Яго змрочную перспектыву меў прадвяшчаць апошні сон. Менавіта Дразду, як першаму, прысніўся мярцвяк. Юрась ехаў на фурманцы па вуліцы і спыніўся каля яго хаткі. Зрабіў каля сябе месца і рукой заклікаў да сябе.

— У нас добро, вясёло! — заахвочваў калегу прысесці побач. Сон Ёзіка разгадалі ў Н. адназначна, з-за чаго налівалі яму большыя дозы самагонкі. Адчайная п’янка, у час якой мяшаліся слёзы і песні тыпу „Тапала-тапала”, доўжылася яшчэ два тыдні. Ніхто не прыкметіў як памерла старая Палашка. Хоць... яе хаўтуры кампанію не цікавілі.

Яе пахавала фірма ў белых рукавічках.

Напляваў на возера гарэлкі

Гаварылі ўжо пра яго амаль як пра памерлага.
— Ага, быў, быў такі адзін, — круцілі літасціва
галовамі. Так жа сказалі б і пра апошніх, распі-
тых насмерць кавалераў, якіх у мястэчку Б. хоць
ты адбайляй.

Славік перамог сябе, адрадзіўся. Ужо чацвёрты год вядзе цвя-
розае жыщё, працуе ды намаўляе калег пайсці яго дарогай.

— Алкаголік звычайна не хоча ратунку, — кажа.

* * *

За шклянкай зялёнай гарбаты Славік апавядзе сваю гісто-
рыю. За акном лупіць дождж.

— Дзед мой балахоўцам быў. Адтуль нетыповае для мя-
стэчка прозвішча. З-над Дону паходзіў. Але ў сям'і маўчалі
пра гэта. Калі я пачынаў распытваць пра дзедку, зразу мяня-
лі тэму.

— Гэтая тэма ўжо закрытая для нашай сям'і, — гаварылі

бацькі, якія паміж сабой размаўлялі па-свойму, а са Славам — па-польску. Дагэтуль з аднагодкамі і моладдзю не ўмее ён гаварыць па-беларуску. А са старэйшымі людзьмі, калі ласка, як стары па-свойму рэжа. І кніжкі на царкоўнаславянскай мове чытае.

— За што ты сядзеў у турме?

— Было ваеннае становішча. Разам з сябрамі выпілі тоесёе, весяліліся. А тут падыходзяць да нас кліенты і абзываюць кацапамі. Бо яны са сталіцы, з Варшавы. То мы не стрымалі крыўды і паламалі ім пашчэнкі. За гэта сядзеў. І, ведаеш, я нават не разумеў значэння слова кацап.

— Я ніколі не чула, каб ён пагана гаварыў пра сваю маці ці жонку, — кажа наша агульная знаёмая Марыёлька. Расказвае, як Слава ехаў на Грабарку. Раптам з панадворка, пад колы яго матацыкла, дзіця на ровары падвінулася. Дык ён, зразумеўшы што заб'е, рэзка павярнуў убок і сам урэзаўся ў дрэва. У выніку катастрофы паламаў руку. І цешыўся. Найважнейшае, што дзіця не пацярпела.

Слава па прафесіі аператар лясных машын, дрывесек, значыць. Пасля працы вяртаецца да сваіх зацікаўленняў: астрономіі, біялогіі, пошукаў слядоў даўніны, чытання рэлігійнай і навуковай літаратуры.

— У школе найболыш я любіў біялогію і геаграфію. Гадзінамі мог назіраць праз мікраскоп глыбіню рэчаў. Марыў стаць археолагам.

Другая страсць Славы — падарожжы. Марыў, што будзе служыць у марскім флоце, плаваць па акіянах.

— Можа па дзеду, балахоўцу, ува мне такія мары, — задумваецца. — Часам лаўлю, як у маіх мазгах шалясціць бясконцая простора стэпу...

* * *

Расказ пра гады алкалізму выходзіць неяк сам па сабе.

— Уяві себе, што топішся ў багне. Твань уцягвае, засмоктвае цябе ў бяздонную пастку. Топішся і табе добра. Але ўсё мае свае паслядоўнасці. Хутка пахмелле і праца пачалі не сумяшчацца, змагацца за першынство. Д'ябальскі млын алка-

галізму набіраў маху.

Прывіды былі розныя, часам смешныя, часам страшныя. Слава з усмешкай успамінае прывід касмічнага характару.

— Здаецца, — расказвае, — ляжу ў сваім ложку і назіраю за планетамі: Марс, Юпітэр, Сатурн. І бачу сябе на Месяцы-рагаліку — ляжу там і гушкаюся ды нават адчуваю прыем-насць. Або так: пасля пяці дзён вострага піцця ўрываюся ў свой дом з гранатай (у сапраўднасці з замком) і кажу бацьку, што я з Космасу, што з'явіўся на Зямлю наводзіць парадкі. Раней некалькі разоў глядзеў я фільм „Рэмбо”. Замком-гранатай хацеў я разарваць роднае гняздо, сям'ю.

Кожны мае прывіды, на якія заслухаўвае, жартуем.

Набліжалася поўнач. За акном жахалі маланкі.

— А скажы, ці размаўляю ты з чортам? — пытае Марыёлька.

Слава не любіць такіх пытанняў.

— Кожны з нас размаўляе са сваім чортам. Яго толькі пазнаму называюць. На тэрапеўтычных занятках для алкаголікаў гавораць пра яго як пра другое „я”. У сутнасці гэта наша пагарда для нармальнасці і дабрыні.

Слава не скрывае, што верыць у Бога.

— Думаю, што малітвы родных дапамаглі мне вырвацца з гэтай пякельнай багны. Ну, але і я сам хацеў адрадзіцца. Адчуваў, што ўдасца.

* * *

Калі пытаю ў мястэчку пра дапамогу для алкаголікаў, людзі махаюць рукамі.

— Адна магіла іх вылечыць!

Пошасць алкагалізму заваявала не толькі пакаленне сённяшніх трыццаці- і саракагодкаў. П'юць тут нярэдка цэлыя сем'і, не выключаючы дзяцей.

— А ўтактонаў прыбівае маразм, недахоп месцаў працы і годнага заробку. Калі амбітны чалавек бачыць табуны радасных, багатых турыстаў і параўноўвае сваё становішча, звычайна пагружаецца ў дэпрэсію. Бо з гэтага турызму, — кажа Марыёлька, — мясцовыя людзі мала што маюць. Сён-

ня не аплачваеца нават вырэзываць фігуры зуброў, якія ка-
лісьці падмацоўвалі мясціну.

А калі і пашанцуе некаму стаць фурманом і вазіць чужа-
земцаў, радасць шчасліўца хутка мінае. Бо чорная зайдзрасць
бяздарных суседзяў атручвае паветра.

Слава вырваўся з кіпцюроў алкагалізму.

— Аднойчы, у час бяссонніцы, я пачуў, як плача мая ду-
ша. Я зразумеў, што страчу ўсё: дом, жонку, дзіця. Паехаў
лячыцца, вярнуўся да рэлігіі. У час тae ночы я зразумеў, што
жыццё на ўсім свеце нудотнае. Змірыўся, пачаў прасіць да-
памогі спачатку ў Бога... пасля ў людзей.

Людзі дапамаглі мне.

Выданні Праграмнай рады тыднёвіка „Ніва”

1. Міра Лукша, *Дзікі птах верабей*, Беласток 1992.
2. Sokrat Janowicz, *Dolina pełna losu*, Białystok 1993.
3. Sokrat Janowicz, *Terra incognita: Białorus*, Białystok 1993.
4. Юрка Геніош, *З маёй званіцы*, Беласток 1993.
5. Міра Лукша, *Высла*, Беласток 1994.
6. Янка Целушэцкі, *Панарама гмін усходняй Беласточчыны*, Беласток 1995.
7. Дзядзька Квас, *Роздумы на калёсах*, Беласток 1995.
8. Лёс аднаго пакалення, Беласток 1996.
9. Словаў ў лабірынтах, Беласток 1996.
10. Плыўву морам маіго жыцця, Беласток 1997.
11. Сакрат Яновіч, *Дзённікі*, Беласток 1997.
12. Віктар Ярмалковіч, *Кароткі нарыйс гісторыі Беларусі да 1914 года*, Беласток 1997.
13. Za niebokresem Europy. *Antologia nowej poezji białoruskiej 1987-1997*, Białystok 1998.
14. Георгій Валкавыцкі, *Белая вязь*, Беласток 1998.
15. Алена Анішэўская, *Смак жыцця*, Беласток 1998.
16. Уладзімір Саўчук, *Што ў сэрцы*, Беласток 1998.
17. Зноў чуеш словаў, Беласток 1998.
18. Яўген Мірановіч, *Навейшая гісторыя Беларусі*, Беласток 1999.
19. Надзея Артымовіч, *Адплывае спакойнае неба*, Беласток 1999.
20. *Вобразы думак*, Беласток 1999.
21. Георгій Валкавыцкі, *У каменным крузе*, Беласток 2000.
22. У кроплях дажджу, Беласток 2000.
23. *Бежанства 1915 года*, Беласток 2000.
24. *Свяяki*, Беласток 2001.
25. Барыс Руско, *Прасейванне імглы*, Беласток 2001.
26. У новай айчыне. *Штодзённае жыццё беларусаў Беласточчыны ў міжваенны перыяд*, Беласток 2001.
27. Георгій Валкавыцкі, *Ашчэлкі*, Беласток 2002.
28. Hanna Kondratuk, *W stronę Tarasiewicza*, Беласток 2002 (выд. II — 2004).
29. *Пакаленне вайны. Штодзённае жыццё беларусаў Беласточчыны ў перыяд вайны і акупацыі (1939–1944)*, Беласток 2003.
30. *Ракам у Еўропу*, Беласток 2004.
31. Надзея Артымовіч, *Жоўтая музыка*, Беласток 2005.
32. Віктар Сазонаў, *Занатойкі кантрабандыста*, Беласток 2005.
33. Міраслава Лукша, *Дзяўчынка і хмарка*, Беласток 2006.
34. „Ніва” — час і людзі 1956–2006, Беласток 2006.
35. *Карэспандэнт праўду піша. Антalogія ніўскіх допісаў (1956–2005)*, Беласток 2006.
36. *Беларусь на старонках „Нівы” 1989–2005 (выбранае)*, Беласток 2006.
37. Уладзімір Саўчук, *Мой вырай*, Беласток 2007.
38. Мікола Лук'янюк, *З нарваўскага боку*, Беласток 2007.
39. Наталька Кандрацюк–Свярубская, Оля Каліна, *Муха ціп-топ*, Беласток 2007.
40. *Час трывогі і надзеі. Штодзённае жыццё беларусаў Беласточчыны ў пасляваенны перыяд (1944–1956)*, Беласток 2007.